

२०२३

द्विसर्गवाणी

वर्ष नववे

सृष्टीमार्ग संस्था

आकुर्डी, पुणे - ४११०३५

Srushti Marg Sanstha is a great initiative taken with the aim of preserving our nature and environment. The activities like Tree Plantation, Sanskar Shibir and Cleanliness drive conducted by Shrushti Marg Sanstha are definitely towards development of nature and important in today's world. We are very happy to be a part of it in some way.

Thank you.

With best regards and compliments -

OM ATHARVA INDSTRIES

**Manufactures of Precise and
Engineered Sheet Metal Components**

Plot No. PAP/A-5/9, Opp. Mahindra Gate No. 2, Near MIDC Fire Station,
MIDC, Chakan Phase IV, Nighoje, Pune - 410 501

E-mail : ishwarladdha@omatharva.com

Mob.: 9765494451

संपादिका :
शोभा पांडे

उप संपादक
वसंत देशपांडे,
उल्हास पुराणकर,
सुबोध बल्लाळ
व्यवस्थापक
अरुण पुराणिक

कार्यकारी मंडळ

अरुण पुराणिक,
अध्यक्ष

योगेश महाशब्दे,
उपाध्यक्ष

शुभांगी महाशब्दे,
सचिव

अमोल कुरकुटे,
कोषाध्यक्ष

पियुष कुलकर्णी,
उपकार्याध्यक्ष

मृणाल सेनगुप्ता,
सल्लागार

शिरिष कुलकर्णी,
सल्लागार

स्मृति पुराणिक,
सभासद

मुद्रक

श्री. सचिन जातेगांवकर
एस्.व्ही. प्रिंटर्स
पुणे - ४११ ०३०.

अनुक्रमणिका

संपादकीय	सौ. शोभा पांडे	२
सृष्टीमार्ग संस्था - ध्येय दृष्टी, ध्येय अभियान, निती मूल्ये		४
दशकपूर्तीच्या दिशेने	सौ. शोभा पांडे	५
वार्षिक अहवाल		८
भगवद् गीता उपासक आणि गुरुशिष्य	सौ. संध्या घोटेकर	१३
पावसाळा	डॉ. अरुण लोवलेकर	१५
“ज” जीवनाचा	सुबोध वसंतराव बल्लाळ	१६
माझी जन्मकर्मभूमि	संध्या वणीकर	१८
असतंच प्रत्येकाचं वेड वय एकदा	श्रीमती प्रतिभा सु. देशपांडे	१९
पंचमहाभुते व मानव	डॉ. अरुण लोवलेकर	२०
मानवपर्व	अरुण पुराणिक	२२
मधु माधव	किर्ती किरण कुलकर्णी	२४
वसुंधरेचे रक्षण - जबाबदारी कुणाची?	वसंत देशपांडे	२७
अडगळ	संध्या विनायक भालेराव	३०
वास्तविकता	चारुलता पुराणकर	३२
उध्दार	संध्या विनायक भालेराव	३५
नवजीवन	उदय दाणी	३५
सावळी बकुळी	सौ. पल्लवी राजेंद्र कोंडेकर	३५
वसंत ऋतु	उमेश गोखले	३६
देवा तुझे किती मानू आभार	उमेश गोखले	३६
सृष्टी अचछी तो हम अच्छे	पं.बलवंत पुराणिक	३८
बाढ	श्रीमती प्रतिभा सु. देशपांडे	४०
पेड बोल रहे हैं	सौ. ऋचा नांदुरकर	४१
ऋतुराज वसंत	प्रतिभा देशपांडे	४१
It's vacation, It's destination, Its Pilgrimage, It's everything.	तुषार पुरणकर	४२
संस्थेच्या दिवंगत सभासदांना श्रध्दांजली	संध्या भालेराव	४७
संस्थेने मागील वर्षात राबविलेल्या उपक्रमांची क्षणचित्रे		४९

या पत्रिकेत दिलेल्या लेखांशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. सदर पत्रिका फक्त सभासदांच्या खाजगी वितरणासाठी प्रकाशित.
www.srushtimarg.org या संस्थेच्या वेबसाईटवर या अंकाचे ई-बुक वाचनाकरिता उपलब्ध आहे.

संपादकीय

संपादक
सौ. शोभा पांडे

मोबा. ७७६९८८९६३८

नमस्कार,

आपल्या निसर्गवाणी पत्रिकेचा हा नववा अंक सादर करतांना मागील नऊ वर्षांच्या कालावधीत सृष्टीमार्ग संस्थेच्या उद्विष्ट्यपूर्तीच्या दिशेने आपण यशस्वी वाटचाल केलेली आहे याचा सार्थ अभिमान वाटतो.

निसर्गाचे संरक्षण व संवर्धन करणे, पर्यावरणाचे रक्षण करणे या सोबतच निसर्गानुकूल जीवनशैलीचा अंगीकार करण्याकरिता जनमानस तयार करणे ही आपल्या संस्थेची प्रमुख उद्विष्ट्ये आहेत व यासाठी आपण सारे कटिबद्ध आहोत. आज मानवाने आपल्या अफाट बुद्धिसामर्थ्याने व विज्ञानाच्या उत्तुंग प्रगतीने निसर्ग शक्तीलाच आव्हान दिले आहे. परिणामी मानवी जीवन संकटात आलेले आहे.

सद्य स्थिती बघितली तर भारताच्या शीर्षस्थानी रत्नजडित मुकुटाप्रमाणे शोभायमान असलेल्या व अनेक शतकापासून आपल्या देशाचे सांस्कृतिक व पौराणिक वैभव असणाऱ्या काश्मिर, हिमाचल प्रदेश, उत्तर प्रदेश तसेच पंजाब व हरियाणा या राज्यात महापूराचे थैमान चाललेले आहे. गंगा यमुना ह्या जीवनदायिनी माता अत्यंत क्रोधायमान झालेल्या आहेत. अपरिमित वित्त हानी, जीवित हानी झालेली आहे. केदारनाथाचा जलप्रलय व कोरोना सारख्या महाभयंकर संकटाने आपण होरपळून निघालो आहोत. आज संपूर्ण जग पर्यावरण व प्रदुषणाच्या विषारी विळख्यात सापडलेले आहे. भूगर्भातील जलस्तर व खनीज संपत्ती अत्यंत अपुरी आहे. प्रचंड प्रमाणात होणारी वृक्षतोड, पर्वत टेकड्यांचे सपाटीकरण, पेट्रोल व इंधनाचा अतिरेकी वापर ह्याच बरोबर लोकसंख्येचा विस्फोट व अत्यंत वाढलेली चंगळवादी वृत्ती या सर्व बाबींचा अतिशय गांभीर्याने विचार होणे गरजेचे आहे. दिवसेंदिवस निसर्गाचा असमतोल होतो आहे. या सर्व आपत्तींचा सामना करण्याकरिता मानवाची कुशाग्र बुद्धिमत्ता निष्प्रभ होत आहे. कालांतराने मानवाच्या मूलभूत गरजा भागविणे देखिल पुढील दशकात अशक्य होईल अशी भिती निर्माण झालेली आहे.

त्यामुळेच आज आपल्या भोगवादी जीवनशैलीबद्दल, विकृत विचार धारेबद्दल आधुनिकतेच्या अतिरेकी प्रभावाबद्दल विचार करणे अपरिहार्य झाले आहे. आपली सृष्टीमार्ग संस्था याच विचारांवर आधारित कार्य करीत आहे. यासाठी संस्था अविरत कार्यरत आहे.

निसर्गशक्तीला शरण जाऊन आपली मुळ संस्कृती, आपले संस्कार, आपली पारमार्थिक दृष्टी, आपली

ग्रंथसंपदा, वेद, शास्त्रे, पुराणे, त्यातील कल्याणकारी जीवनोपदेश या सर्व गोष्टींचा समावेश आपल्या विचारधारेत समाविष्ट करणे, यासाठी जनजागृती करणे, विविध कार्यक्रमांचे आयोजन करणे, कार्यशाळा घेणे, आपले सण समारंभ सामुहिक रितीने साजरे करणे, विचारवंत, ज्ञानी व व्यासंगी लोकांची व्याख्याने आयोजित करणे. मोठ्या प्रमाणात वृक्षारोपण व त्या वृक्षांच्या संगोपनाची योजना तयार करणे. प्लॅस्टिकच्या वापरावर बंधन असावे यासाठी लोकांना जागृत करणे. आचार, विचार, आहार व विहार या बाबतचा आधुनिकतेच्या आवरणाखाली चाललेला विकृत वापर टाळणे याबाबत विविध कार्यक्रम आयोजित करण्याचे नियोजन करणे ही आपल्या संस्थेची मुख्य उद्दिष्ट्ये आहेत. यासाठी कार्य करण्याच्या उद्देशाने अनेक मान्यवर संस्थेच्या कार्यात संलग्न होत आहेत. अनेक थरातील विचारवंतांचा उत्तम प्रतिसाद मिळतो आहे. संस्थेच्या कार्यातील पारदर्शकता बघून तनमनाने व धनाने सहभागी होत आहेत. देणगीदाराला आयकर विभागातर्फे ८० जी अन्वये ५०% सवलत मिळत आहे.

निसर्गवाणीच्या प्रत्येक अंकात निसर्ग व पर्यावरणाबाबत शास्त्रशुद्ध अभ्यासपूर्ण माहिती देणारे लेख, कविता व इतर साहित्य समाविष्ट असते त्यामुळे निसर्गवाणी पत्रिका अत्यंत आकर्षक व दर्जेदार असते. ज्या लेखक, कवी व साहित्यिकांनी आपल्या बहुमुल्य वाङ्मयाने या अंकाची शोभा वाढविली आहे त्या सर्व साहित्यिकांचे व पत्रिकेच्या निर्मितीमध्ये मदत करण्याच्या तंत्रज्ञांचे, सर्व पदाधिकारी व सहकाऱ्यांचे व सर्व वाचक वर्गाचे मनःपूर्वक आभार!

ज्ञानी विद्वतजनांनी अम्हा दिला हा समाज कार्याचा वसा।
तन मन धनाने पुढे चालवू हा आम्ही वारसा ॥

सर्वांना सुख, शांती व आरोग्य लाभो ही शुभेच्छा!
धन्यवाद!

सौ. शोभा पांडे

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Namrata Deshpande

B.A. (Economics) and Ayurveda Acharya

सृष्टीमार्ग संस्था

ध्येय दृष्टि

तापमानवाढ आणि प्रदुषणाच्या संकटावर मात करण्यासाठी स्वाभाविक निसर्गप्रकृती केन्द्रीत प्रगतीशील जीवनशैली असणारी, स्थानिक निसर्ग संस्कृती आणि जैवविविधतेने समृद्ध असणारी सृष्टि बनविणे.

ध्येय अभियान

“पर्यावरण केन्द्रित प्रगती व संस्कृती” ही संकल्पना राबवणे. यासाठी सृष्टीनियम आधारित जीवन जगणे – स्वच्छ ऊर्जा वापरणे, अस्वच्छ ऊर्जेच्या वापरावर नियंत्रण घालणे, स्थानिक निसर्ग, संस्कृती आणि जैवविविधतेचे संवर्धन करणे.

नितीमूल्ये

कृतज्ञता, सेवा, समर्पण, सहकार्य, सृजनशीलता आणि शिस्त.

दशकपूर्तीच्या दिशेने

आपल्या 'सृष्टीमार्ग संस्थेचा दर वर्षी प्रकाशित होणारा 'निसर्गवाणी' हा वार्षिकांक, आपला नऊ वर्षांचा प्रवास पूर्ण करून पुढील वर्षी दशकपूर्ती सोहळा साजरा करणार आहे. त्या निमित्त या नऊ वर्षांत झालेली उपलब्धी व आपल्या ध्येयपूर्तीच्या वाटेने झालेली वाटचाल यांचा आढावा घ्यावा ह्यासाठी हा लेखन प्रपंच आहे.

सृष्टीमार्ग संस्थेचे संस्थापक श्री. अरुण पांडुरंग पुराणिक हे खरोखरच एक ऋषीतुल्य व्यक्तीमत्व आहे. त्यांना स्वामी शिवानंद ऋषींचा प्रत्यक्ष साक्षात्कार व उपदेश प्राप्त झालेला आहे. या काळाच्या दृष्टीने ही एक दैवी घटना आहे.

श्री. अरुण पुराणिक यांनी त्याच ईश्वरी प्रेरणेने व विश्व कल्याणाच्या आंतरिक ध्येयाने प्रेरित होऊन ही सृष्टीमार्ग संस्था स्थापन केली. त्यांच्या सारखेच ध्येय निष्ठ सहकारी त्यांना येऊन मिळाले व कार्याला गती मिळाली.

पर्यावरण व प्रदूषण या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी प्रयत्नशील अशा अनेक सहकारी व निमसरकारी संस्था सध्या कार्यरत आहेत परंतु सृष्टीमार्ग संस्थेची उद्दिष्टे व कार्यपध्दती खूप भिन्न आहे. निसर्गानुकूल जीवनशैली शिकवणारी व त्याबरोबरच देव आणि धर्माचे अधिष्ठान असणारी संस्था श्री. पुराणिकसर यांना अभिप्रेत होती. त्यानुसार त्यांनी १५ फेब्रुवारी २०१४ रोजी आपल्या निवासस्थानी नक्षत्र अपार्टमेंट आकुर्डी येथे या संस्थेची मुहूर्तमेढ रोवली. यात त्यांना अनेक स्नेहीजनांचे उत्स्फूर्त सहकार्य मिळाले. संस्थेची नोंदणी व ट्रस्टची ही नोंदणी झाली.

हे सर्व कार्य करण्यामागे अनेक वर्षांचा घटनाक्रम व एक निश्चित अशी विचारधारा आहे. निसर्गसृष्टीचा सर्वांगीण विचार, त्यानुसार प्रत्यक्ष कृती व त्याद्वारे जनजागृती ह्या उद्दिष्टाकरिता ही संस्था स्थापन झालेली आहे.

निसर्ग रक्षण व संवर्धन, पर्यावरण रक्षण व त्यासाठी जनजागृती ही संस्थेची मुलभूत उद्दिष्टे आहेत. निसर्गाच्या अपार शक्तीच्या 'उपकाराची परतफेड' या निर्मळ भावनेचे मूळ अधिष्ठान आहे कारण प्रत्येक मानव हा जसा समाजाचे देणे लागतो त्याचप्रमाणे निसर्गाचेही देणे लागतो. निसर्गाशी आपली नाळ जुळलेली आहे. ईश्वराने कोणतीही वाईट शक्ती निर्माण केली नाही. कृत्रिम जगात स्वार्थ परायण झालेला माणूस बुद्धी व शक्तीच्या जोरावर निरंकुशता, आराम, अतिसंग्रह, चंगळपूर्ण व कामवासनापूर्ण जीवन जगतो. माणसाची स्वार्थलोलूपता, परहिताकडे दुर्लक्ष, कृत्रिमतेचा स्विकार व नैसर्गिक राहणीपासून फारकत या पापाचरणामुळे धरतीवर महाविनाशाचे संकट घिरट्या घालू लागले आहे. यासाठी निसर्गाला शरण जावे, निसर्ग नियमानुकूल जीवन पध्दतीचा अवलंब करावा हे सृष्टीमार्ग संस्थेचे उद्दिष्ट आहे. सामाजिक, शैक्षणिक, कलासाधना व पर्यावरण या पध्दतीने उद्दिष्टपूर्ती करता येते.

सामाजिक

यासाठी गणेशोत्सव, नवरात्र, तिळसंक्रांत, शिवरात्र आणि गुरुपौर्णिमा असे महोत्सव सामुहिकरित्या साजरे

करणे, त्यातून पर्यावरणाचा समतोल राखण्यासंबंधी प्रबोधन करणे. निसर्गाचे आध्यात्म (Nature Theology) कला व संस्कृती यांना प्रोत्साहन देणारे विविध कार्यक्रम आयोजित करणे. सौरउर्जा, बायोगॅस इत्यादि अपारंपारिक उर्जा स्रोतांच्या वापराला प्रोत्साहन देणे. प्रदुषणरहित/खजिनतेल रहित यंत्र सामुग्रीच्या वापरास व निर्मितीस प्रोत्साहन देणे.

शैक्षणिक

निसर्ग, पर्यावरण आणि आधुनिक जीवन शैली यात समतोल साधणे हे शिक्षण देणाऱ्या सृष्टी मार्गाच्या आध्यात्मिक ज्ञानाचा प्रचार व प्रसार करणे, विद्यार्थ्यांसाठी वाचनालय व अभ्यासिका सुरु करणे.

धार्मिक

बदलत्या काळानुरूप सृष्टीमार्ग पध्दतीने पूजा व उपासनेविषयी प्रबोधन करणे.

कला

नाट्य, नभोवाणी, दूरदर्शन, चित्रपट व संगणक या माध्यमांच्या तंत्रज्ञानाची ओळख करून घेणे व त्याचा समाज हितासाठी उपयोग करणे. नावाजलेले व नवोदित लेखक तसेच कवी यांच्याकडून पर्यावरण समतोल, सृष्टीमार्ग आध्यात्म आणि समाजपोषक लिखाण लिहून घेणे, भाषांतरीत साहित्य लेखन करणे व ते पत्र, पत्रिका पुस्तक रूपात प्रकाशित करणे.

पर्यावरण

पर्यावरणाचा होत असलेला न्हास थांबविण्यासाठी ग्रामीण व शहरी भागातील शाळा, महाविद्यालयातून शिक्षण घेणाऱ्या विद्यार्थ्यांसाठी पर्यावरण जागृती विषयक उपक्रमांचे आयोजन करणे. ग्रामीण भागातील शाळांना अल्प किमतीत रोपांचे व शैक्षणिक साहित्याचे वाटप करणे.

शासनाने ठरविलेल्या पर्यावरण विषयक अभ्यासक्रमावर आधारित मार्गदर्शक शिबीरे आयोजित करणे. वृक्ष लागवडीसाठी लोकांना प्रवृत्त करणे. निसर्ग सहलींचे आयोजन करणे.

ही सर्व उद्दिष्टे साध्य करणे व त्याचा समाजात प्रचार व प्रसार करणे यासाठी अत्यंत प्रभावी साधन म्हणजे निसर्गवाणी पत्रिका आहे. ही पत्रिका अनेक ज्ञानी, जिज्ञासू अभ्यासकांच्या वाचनात येते. विद्यार्थी, शिक्षक, उद्योजक, व्यापारी, समाजसेवक तसेच सर्व सामान्य नागरिक ही पत्रिका वाचतात, प्रभावित होतात व या पर्यावरण व निसर्ग संवर्धनासाठी निघालेल्या वारी मध्ये सहभागी होतात. २०१४ पासून आजपर्यंत आपल्या निसर्गवाणी पत्रिकेच्या लेखक व वाचकांची संख्या खूप मोठ्या प्रमाणात वाढलेली आहे. महाराष्ट्रापूरते कार्यक्षेत्र मर्यादित न राहता इतर राज्यातही जसे मध्यप्रदेश, गुजरात, गोवा या राज्यातही पत्रिकेचा वाचक वर्ग व लेखक वर्ग वाढलेला आहे.

निसर्गवाणी पत्रिका दरवर्षी नव्या रूपात नव्या साहित्य अलंकारांनी नटलेल्या स्वरूपात प्रकाशित होत आहे.

आकर्षक मुखपृष्ठ हे एक खास वैशिष्ट्य आहे. मुखपृष्ठ हा त्या कलाकृतीचा आरसा असतो. आतील साहित्य, कृतीचा दर्जा त्यावरून ठरविता येतो. पत्रिकेची बांधणी, वापरलेला कागद, त्याचा आकार ह्यावरून त्याचे साहित्यिक मूल्य ठरते. या सर्व कसोटीला निसर्गवाणी पत्रिका पूर्ण उतरते.

पत्रिकेच्या प्रत्येक अंकात त्या विषयाला अनुसरून अतिशय व्यासंगी ज्ञानवंत लेखक व कवींचे साहित्य समाविष्ट असते. ते समाजाला बोधप्रत असेच असते.

निसर्गवाणी पत्रिका २०१४ पासून अखंडपणे प्रकाशित होत आहे. करोनासारख्या जागतिक महाभयंकर संकट काळात देखील निसर्गवाणीचा अंक डिजिटल स्वरूपात प्रकाशित झाला व याला उत्स्फूर्त प्रतिसाद मिळाला.

उत्कृष्ट दर्जेदार साहित्यामुळे समाजातील अनेक मान्यवर साहित्यप्रेमी, निसर्गप्रेमी, समाज सुधारक या पत्रिकेकडे आकर्षित होत आहेत. त्यामुळे निसर्गवाणी पत्रिका उत्तरोत्तर लोकप्रिय होत आहे. मागील नऊ वर्षात या पत्रिकेचे संपूर्ण महाराष्ट्रात तसेच महाराष्ट्राबाहेर अनेक राज्यातील जसे मध्यप्रदेश, उत्तर प्रदेशातील काही चाहते आपल्या प्रतिक्रिया नोंदवितात तसेच डिजिटल स्वरूपात, कार्यक्रमात सहभागी होतात.

सृष्टीमार्ग संस्थेच्या समाजोपयोगी उद्दिष्टांमुळे व आध्यात्मिक पायामुळे अनेक देणगीदार स्वइच्छेने या सामाजिक कार्यासाठी आर्थिक सहाय्य करण्यासाठी समोर येत आहेत.

संस्थेचा संपूर्ण व्यवहार अत्यंत पारदर्शक व निस्पृह वृत्तीने चालत असल्यामुळे लोक त्याकडे आकृष्ट होत आहेत हे निसर्गवाणी पत्रिकेच्या सर्व कार्यकारी मंडळाचे मोठे यश आहे. आपली संस्था व आपली निसर्गवाणी पत्रिका निश्चितच उज्वल यशाच्या वाटेवर आहे असा अभिप्राय अनेक मान्यवरांतर्फे प्राप्त होतो आहे.

धन्यवाद,

★ ★ ★

सौ. शोभा पांडे
मोबा. ७७६९८८९६३८

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Yogesh Mahashabde

वार्षिक अहवाल

राबविलेले उपक्रम

संस्कार वर्ग

बावधन येथे म्युनिसिपल शाळेत पाचवी पर्यंतच्या मुलांचा संस्कार वर्ग एक आठवडाभर घेण्यात आला. यांत संस्थेने आखून दिलेल्या सिलेबस नुसार संस्कृत श्लोक, योगासनाचे महत्त्व, पर्यावरणाची प्राथमिक माहिती, भारताची प्राचीन परंपरा, ट्रॅफिक रूल्स इ. अनेक गोष्टी शिकवल्याच पण त्याशिवाय लष्करी निवृत्त अधिकारी, विनायकराव अभ्यंकर यांचेकडून देशभक्तीच्या गोष्टी, योगशिक्षक श्री. दाणी यांजकडून योगासने, डॉ. अरुण लवलेकरांनी कागदाची कला, श्रीमती संध्या भालेराव यांनी हास्य व करमणुकीतून व्यायाम, सौ. शोभा पांडे व श्रीपाद पांडे यांनी गोष्टी व घटना सांगून मुलांना मनोरंजनातून भरपूर चांगले संस्कार दिले.

शेवटी समारोपाच्या दिवशी मुलांनी शिकवलेले श्लोक हे श्री अरुण पुराणिक व श्री उल्हास पुराणकर यांच्यासह इतर पाहुण्यांना म्हणून दाखविले. सर्व विद्यार्थ्यांना सृष्टीमार्ग संस्थेतर्फे प्रमाणपत्र देण्यात आली. शाळेच्या प्राध्यापिकांनी संस्थेचे व सर्वांबरोबर डॉ. शरयू पुराणकर यांचे आभार मानले. श्री. पुराणकर साहेबांच्या सहयोगाने हा संस्कार वर्ग घेण्यात आला होता.

पर्यावरण दिन

पर्यावरण दिन ५ जून रोजी शिरगांव टेकडी या ठिकाणी वड, पिंपळ, कडूनिंब, अर्जुन, आंबा, बेहडा, आपटा या झाडांची रोपे लावण्यात आली. या वृक्षारोपणात अरुण पुराणिक, योगेश महाशब्दे, शुभांगी महाशब्दे, पियुष कुलकर्णी, केतन घुमरे, आदीत्य गांधी, संदीप आणि श्री. वसंत देशपांडे यांनी सक्रिय भाग घेतला. या दिवशी २५ रोपे लावण्यात आली.

वार्षिक सर्वसाधारण सभा

सृष्टीमार्ग संस्थेची वार्षिक सर्वसाधारण सभा रविवार दिनांक ३ जुलै २०२२ रोजी दुपारी ४ वाजता नक्षत्र बिल्डिंगमध्ये झाली. त्यात वर्ष २०२१ चा ऑडिट रिपोर्ट वाचून दाखवण्यात आला. या व चालू वर्षाचे आणि पुढील वर्षाचे अंदाज पत्रक मान्य करण्यात आले. निसर्गवाणी पत्रिकेचे विमोचन झाले. नवे अतिथी अध्यक्ष म्हणून श्रीमती संध्या भालेराव यांना हे मानाचे स्थान देण्यात आले. नवीन सभासदत्व देण्यात मान्यता आणि नवीन संस्थेची नीती ज्यांना आत्मनिर्भरता व प्रसारमाध्यमांना उपयोगी इत्यादी मंजूर करण्यात आले आणि सभा समाप्त करण्यात आली.

रक्तदान शिबिर

रविवार दि. १४ ऑगस्ट २०२२ रोजी सकाळी ९ ते २ वाजेपर्यंत रक्तदान शिबिर घेण्यात आले. हे रक्तदान शिबीर यशवंतराव रुग्णालय रक्तपेढीच्या सहयोगाने घेण्यात आले. रक्तदान शिबीर रेणुका निर्मिती, महावीर पार्क रोड,

मोहन नगर, चिंचवड, पुणे १९ येथे घेण्यात आले. रक्तदानाला बरेच स्त्री-पुरुष आले होते. पण बहुतेक स्त्रीयांचे हीमोग्लोबीन कमी होते किंवा वजन कमी होते म्हणून त्यांना निराश व्हावे लागले. रक्तदान शिबीर समाधानकारक झाले. सततच्या सुट्ट्यामुळे व सतत पाऊस यामुळे रक्तदान कमी झाले. तरी रक्तपेढीतर्फे समाधान व्यक्त करण्यात आले.

संस्थेतर्फे पेंडाल, खुर्च्या व नाशत्याची सोय करण्यात आली होती. नुसती भेट देणारे भरपूर लोक येऊन गेले. हे रक्तदान शिबीर आयोजक श्री. योगेश महाशब्दे यांनी पुढाकार घेऊन साकारले.

दिवाळी फराळ वाटप

बावधन शाखा – बावधन येथील सृष्टीमार्ग संस्थेच्या वतीने दिनांक १८ ऑक्टोबर २०२२ रोजी दिवाळी फराळ वाटपाचा कार्यक्रम झाला. दरवर्षी प्रमाणे यंदा ही हा कार्यक्रम दाट चाळीत वसलेल्या नगरपालिका परिषद प्राथमिक शाळेत घेण्यात आला. शाळेतील सर्व मुले व मुख्याध्यापिका उपस्थित होत्या. फराळ वाटपाअगोदर मुलांना श्री. उदय दाणी यांनी धनत्रयोदशीला धनपूजेचे तसेच दिवाळीच्या दिवसांचे महत्व सांगितले. श्रीमती संध्या भालेराव यांनी आपल्या गोष्टीतून भाऊबीजेचे महत्व मुलांना ज्ञान आणि मनोरंजनाद्वारे सांगून चांगलीच करमणूक केली. नंतर प्रत्येक मुलामुलीला फराळाची पाकीटे वाटण्यात आली. या कार्यक्रमात एकूण फराळाची ७० पाकिटे वाटण्यात आली. श्री. उल्हासराव पुराणकर, शरयु पुराणकर, किर्ती कुलकर्णी इत्यादि उपस्थित होते. हा कार्यक्रम डॉ. शरयु पुराणकर यांनी पुढाकार घेऊन घडवून आणला.

आदिवासी विद्यार्थ्यांना फराळ वाटप

१५ नोव्हेंबर ह्या दिवशी स्वतंत्रता सेनानी भगवान बिरसा मुंडा यांची जयंती होती. याचे औचित्य साधून सृष्टीमार्ग संस्थेच्या वतीने कै. गोपाळराव देशपांडे वनवासी विद्यार्थी वसतीगृहात जयंती मोठ्या उत्साहात साजरी करण्यात आली.

बिरसा मुंडा यांच्या प्रतिमेला पुष्पहार अर्पण करून त्यांच्या कार्याचा परिचय करून देण्यात आला. वसतीगृहाचे कार्यवाह दिलीप देशपांडे यांनी स्वागत केले व वसतीगृहाच्या कार्याची माहिती दिली. दत्तात्रय जोशी यांनी सृष्टीमार्ग संस्थेच्या कार्याची माहिती दिली. ही संस्था निसर्ग, पर्यावरणासाठी काम करते तसेच वापरा आणि फेका अशा प्लॅस्टिक पिशव्या न वापरण्याचे आवाहन त्यांनी केले. बिस्कीट पुड्यावरील रॅपर कचऱ्यात न टाकता प्लॅस्टिक बाटलीमध्ये भरून पर्यावरणाचे रक्षण कसे करता येईल या बाबत सविस्तर मार्गदर्शन केले.

संस्थेच्या वतीने मुलांना खाऊ वाटप करण्यात आले. या वेळी कार्यक्रमाला सृष्टीमार्ग संस्थेचे संस्थापक अध्यक्ष अरुण पुराणिक, कार्याध्यक्ष दत्तात्रय जोशी, मोहिनी जोशी, योगेश महाशब्दे, शुभांगी महाशब्दे, सुहास कुलकर्णी, दिलीप देशपांडे उपस्थित होते.

अभ्यास सहल

दिनांक १७/१२/२०२२ रोजी शनिवारी, आकुर्डी येथील पिंपरी चिंचवड महानगरपालिका जल शुध्दिकरण केंद्र,

सेक्टर २३, निगडी पाणीपुरवठा विभाग येथे सकाळी ११ ते ३.३० वाजेपर्यंत आयोजित केली होती. त्यात १५-१६ सदस्य उपस्थित होते.

प्रथम जलशुद्धिकरणाच्या विशाल प्रांगणात गेल्यावर आम्हाला एका छोटेखानी सभागृहात नेले. तेथे सर्वांचे स्वागत करण्यात आले व चहापान झाले. नंतर सहाय्यक इंजिनियर मनीषा हिंगणे यांनी मोठ्या स्क्रीनवर एका प्रेझेंटेशनद्वारे विस्तृत माहिती समजावून सांगितली. पुण्या भोवतालची पाण्याची स्थिती, नद्या व डॅम. त्यात झालेले मागील २५ वर्षातील बदल सांगितले. पाणी शुद्धिकरणाच्या आधुनिक पध्दती, मशीनरी व डिजिटलायझेशन समजाविले. पाणी सध्या कास्ट आयर्नच्या सहाय्याने दिले जाते. ते गंजून पिंपरी चिंचवडची पाण्याची स्थिती विदारक होत चालली होती मात्र आता ९०% पाईप बदलून हायड्रेन्सीटी पोलीथीन पाईप टाकण्यात आले आहेत. हे पाईप गंजत नाहीत. त्यांनी याच स्थितीत २४ तास पाणी सप्लाय देणे शक्य आहे हे समजाऊन सांगितले.

महानगरपालिकेने खडकाळ जमिनीतील खड्यात हजारो ट्रक सुकापालाकचरा टाकून तो भरला आहे व तेथे दीड वर्षातच वीस फूट उंच वनौषधीची झाडे वाढली आहेत. त्या वृक्षांची ओळख आम्हाला करून दिली. यात रुद्राक्ष, कापूर, गुग्गुल, चंदन, ताम्हण, हरडा, बेहरडा, आवळा, कदंब, निरगुंडी, काटेसावर, कवठ, सागर गोटी, बाभूळ, रानतुळस इत्यादी ३६० औषधी वृक्षांचा समावेश होता.

हे वनौषधीचे वन वाढविण्यात ५ देशी गाई, २५ गाई वासरे, त्यांचे शेण व गोमूत्र कामांत आले. ही वनराई संपूर्णतः ऑर्गॅनिक होती. त्यात केमिकलचा वापर केला गेला नाही.

नंतर तेथेच कदम्बाच्या झाडाखाली हिरव्यागार गवतावर बसून सर्वांनी मिळून डबापार्टी केली व आमच्या अभ्यास सहलीची सांगता झाली.

हळदीकुंकू - तीळगुळ कार्यक्रम

सृष्टीमार्ग संस्था, आकुर्डीचा तीळगुळ व हळदी कुंकूवाचा कार्यक्रम गुरुवार दिनांक १९ जानेवारी २०२३ रोजी आनंद व उत्साहात साजरा झाला. या वेळी संक्रांतीचे वाण म्हणून सुती कापडी पिशवी वाटली. कापड ठोक बाजारातून आणून, शिवून त्यावर स्क्रीन प्रिंटींग करून सर्व महिलांना देण्यात आल्या. बाकी सर्व उत्सव पारंपारिक पध्दतीने पार पाडण्यात आले. कार्यक्रमात अंदाजे ३५ ते ४० स्त्रीयांनी भाग घेतला.

कार्यशाळा

शनिवार दिनांक ९ फेब्रुवारी २०२३ रोजी टिनसेल टाऊन येथील क्लब हाऊस मध्ये आयोजित केला होता. प्रथम सूत्रसंचालकांनी सर्वांचे स्वागत केले नंतर श्री. तुषार आणि सौ. शरयू पुराणकर यांनी संस्थेची प्रार्थना "जलाशये पतित तोय" म्हटली व नंतर सर्वांनी सामुहिक रितीने म्हटली. श्री. उल्हास पुराणकर, अध्यक्ष, बावधन शाखा यांनी प्रास्ताविक दोन शब्द बोलले. कार्यशाळेची आवश्यकता यावर संस्थापक, अध्यक्ष श्री अरुण पुराणिक यांनी प्रकाश टाकला. नंतर ठरल्याप्रमाणे सूत्रसंचालकांनी चार ग्रुप बनविले - वृक्षसंवर्धन, संस्कार वर्ग,

सांस्कृतिक व निसर्गवाणी हे चार ग्रुप बनविले व त्याचे प्रमुख क्रमशः निकुंज, शरयू पुराणकर, संगीता बुलबुले आणि शोभा पांडे यांना निमंत्रित केले. सर्व ग्रुपमध्ये पाचसहाजण होते. उरलेल्यांना आपला आवडता ग्रुप जोईन करायला सांगितले. सर्व ग्रुपनी आपसात विचारमंथन करून ग्रुपच्या पुढच्या वर्षाचे कार्यक्रम ठरविले व काय काय करणार हे ही सांगितले. यात ज्येष्ठ सदस्य नाना दामले, विनायक अभ्यंकर, वसंत देशपांडे, अरुण पुराणिक व श्री. उल्हासराव यांनी मार्गदर्शन केले.

यानंतर शोभा पांडे, संपादिका "निसर्गवाणी" पत्रिका यांनी वर्ष २०२१-२२ वर्षातील अंकातील उत्तम लेखक व कवि यांचे क्रमांकानुसार पुरस्कार घोषित केले.

भोजन अवकाशानंतर निकुंज आणि पूजा नरवडे या दोघांनी 'मोबाईल व सोशल मिडियाचा अनेकविध वापर' यावर प्रात्यक्षिकासह सर्वांना समजाऊन सांगितलं व श्रोत्यांच्या प्रश्नाला उत्तरे ही दिली. सर्वांना कार्यक्रम खूप आवडला.

शेवटी संध्या भालेराव रचित संस्थेचे गीत संध्या भालेराव व किर्ती कुलकर्णी यांनी म्हटले. डॉ. शरयू पुराणकर यांनी आभार प्रदर्शन केले व सूत्र संचालिका संध्या भालेराव व किर्ती कुलकर्णी होत्या.

'ई-वेस्ट' संकलन कार्यक्रम

२६ जानेवारीचे लक्ष साधून 'ई-वेस्ट संकलन' हा कार्यक्रम 'ई-यंत्रण'ने नगरपालिका व इतर नामांकित संस्थांच्या माध्यमातून सकाळी ९ ते १ या वेळेत आयोजित केला होता.

गतवर्षी प्रमाणे या वर्षीही हा कार्यक्रम नक्षत्र अपार्टमेंट या इमारतीच्या एका पार्किंगमध्ये आयोजित करण्यात आला. सर्वदूर फ्लेक्स लावले होते. रस्त्यावर पण लोकांच्या माहितीसाठी बोर्ड लावले होते. बोर्ड, फ्लेक्स हे मुख्य संस्थेच्यावतीने पुरविण्यात आले होते व संस्थेने पण काही फ्लेक्स करवून घेतले होते. एकंदर ११ जणांना भरपूर ईवेस्ट जसे - सीपीयू, मॉनीटर, की-बोर्ड, मोबाईल, म्युझिक सिस्टिम, स्पीकर, चार्जर, मिक्सर, कार्ड, कनेक्टर असे ई-वेस्ट आणून दिले. मागच्या वर्षीप्रमाणे याही वर्षी भरपूर कलेक्शन झाल्याचे मुख्यसंस्थेच्या को-आर्डिनेटरने सांगितले. ई-वेस्टची योग्य विल्हेवाट लावून प्रदुषण कमी करण्याच्या क्रियेत आपण सहभागी झाल्याचा आनंद सृष्टीमार्ग संस्थेच्या कार्यकर्त्यांनी जाहीर केला.

वर्धापन दिन

सृष्टीमार्ग संस्थेचा वर्धापन दिन हा १५ फेब्रुवारीला असतो पण सुट्ट्यांचा व सदस्यांच्या सोयीचा विचार करून हा दिवस १९ मार्च २०२३ रविवार रोजी सकाळी १०.३० ते दुपारी ४ वाजेपर्यंत ठेवला होता. हा कार्यक्रम गोदावरी हॉल, सृष्टीमार्ग नगर, देहूफाटा, सुदवडी मावळ, जिल्हा पुणे येथे ठेवला होता.

या कार्यक्रमात पाहुणे श्री. शंतनु खंडाळकर यांनी "स्वयंपाक घरातील पालेभाज्यांचा कचरा यापासून खत निर्मिती" या विषयावर प्रात्यक्षिक करून दाखविले व प्रबोधनात्मक व्याख्यानही दिले. त्यांनी यंत्राद्वारे हे कसे होते हे प्रत्यक्ष दाखविले. काही सदस्यांनी हे यंत्र विकत घेण्याची इच्छा जाहीर केली. नंतर बावधन शाखेचे अध्यक्ष

यांनी बावधन शाखेच्या कार्यक्रमांचा आढावा घेतला व पुढच्यावर्षी काय करणार हे ही सांगितले. संस्थेचे अध्यक्ष श्री. अरुण पुराणिक यांनी संस्थेचे काम नीट होण्यासाठी त्याचा प्रचार होण्यासाठी "झाडावर मनस्वी प्रेम करा, त्याची काळजी घ्या" हा मंत्र आपल्या भाषणातून सांगितला. संस्थेच्या कार्यात हातभार लावला व त्यासाठी निरपेक्ष काम केले अशा सदस्यांचा मोमेंटो कप देऊन गौरव करण्यात आला. निसर्गवाणी पत्रिकेतील लेखक, कवी, संपादक यांना सन्मानित करण्यात आले. तसेच उत्तम कार्यकर्ते, जास्त देणगी गोळा करणारे, जास्त सदस्य बनविणारे, तसेच मागच्या वर्षीचे अतिथी अध्यक्ष यांचा गौरव करण्यात आला.

भोजन अवकाशानंतर विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम करण्यात आले. त्यात वेद, आदी, अनिका या लहान मुलांनी गायन वादन व नृत्य केले. नंतर चारु पुराणकर, संगीत बुलबुले, संध्या भालेराव, संध्या घोटेकर, शरयू पुराणकर आणि शोभा पांडे यांनी रामायणातील स्त्री पात्रांचे मनोगत सुंदरपणे प्रस्तुत केले. पुजा नरवडे, रसिका घोटेकर, पल्लवी कोंडेकर यांनी सुंदर नृत्य प्रस्तुत केले. तसेच स्त्री कलाकारांनी भारूड प्रस्तुत केले. यांत इतरांसह नंदीनी चौक, सविता मोरवाल, सौ. कुलकर्णी, सौ. संध्या भालेराव, जया शिसोदे व किर्ती कुलकर्णी यांनी संस्था गीत शेवटी म्हटले. श्री. पीयूष कुलकर्णी आणि श्री. आदित्य गांधी यांनी गुलाब व सुगंधी तुळशीची रोपे देऊन सर्व कलाकारांचा सन्मान केला. संध्या भालेराव व किर्ती कुलकर्णी यांनी संस्था गीत म्हटले. श्री. योगेश महाशब्दे यांनी आभार मानले. पूजा नरवडे यांनी सूत्र संचालन केले. सांस्कृतिक कार्यक्रमाचे संचालन चारु पुराणकर यांनी केले.

★ ★ ★

अमृतलाल रायसोनी

प्रेमचंद रायसोनी

020-27245183

A-9423210700

P-9730080600

अंबिका ट्रेडर्स

स्टेशनरी व ऑफिस मटेरियल के होलसेल विक्रेता

बजाज ऑटो के सामने, भाजी मंडई रोड, मुलवी अपार्टमेंट,
विवेकनगर, आकुर्डी, पुणे - 411 035.

भगवद्गीता उपासक आणि गुरुशिष्य

लोकमान्य टिळक आणि स्वातंत्र्यवीर सावरकर

उत्कट भव्य तेचि घ्यावे मळमळीत अवघेचि टाकावे
निःस्पृहपणे विख्यात व्हावे – भूमंडळी।

समर्थ रामदास स्वामींची ही ओवी ज्यांच्या आयुष्यात प्रत्यक्ष बघायला मिळते, ती दोन व्यक्तिमत्व म्हणजे लोकमान्य टिळक आणि स्वातंत्र्यवीर सावरकर.

दोघेही देशप्रेमी, भारतीय संस्कृती जपणारे आणि अध्यात्म यांच्याशी अतुट नाते असलेले महान पुरुष होते. दोघांमध्ये कितीतरी ठिकाणी साधर्म्य आहे. एखादी गोष्ट ठरवली की ती कितीही प्रतिकूल परिस्थिती असली तरी पूर्ण करणारच. या दोन्ही क्रांती वीरांचा रोख समाजाला, युवा पिढीला योग्य पद्धतीने शिक्षण देण्याचा होता. दोघेही महापुरुष ध्येय वेडे होते. टिळकांच्या आयुष्याकडे पाहिले तर श्रीकृष्णासारखे प्रचंड चातुर्य, मुत्सद्दीपणा, आक्रमक स्वभाव हे गुण प्रामुख्याने दिसून येतात. कित्येक भाविकांनी असे उद्गार काढले की श्रीकृष्णाचा अवतार तुरुंगाच्या बंदिवासात झाला तसाच गीता रहस्याचा अवतार मंडालेच्या तुरुंगात झाला.

गीतेतला अध्याय २ श्लोक ४७

कर्मण्येवाधिकारस्ते मा फलेषु कदाचन् । मा कर्मफलहेतुर्भुमां ते संगोऽस्त्वकर्मणि ॥

गीतेतील हा सर्व श्लोकांपैकी प्रसिद्ध श्लोक असून त्याचा अर्थ – फळ काय मिळेल याची चिंता न करता कर्म करीत राहा.

टिळकांना या प्रकारचा संदेश देऊन, लोकांना देश कार्यास प्रवृत्त करायचे होते. त्यांच्यातील उदासीनता, निरुत्साह घालवून त्यांच्यात स्वाभिमान आणि उत्साह जागवायचा होता.

भारतीयामध्ये राष्ट्रीयत्वाची भावना जागृत करण्यासाठी टिळकांनी भगवद्गीता आधारित 'गीतारहस्य' ग्रंथ लिहिला. मंडालेच्या तुरुंगातील अतिशय उकाडा, प्रतिकूल हवामान असून देखील कर्म योगावर चिंतन करून त्यांनी गीता रहस्य लिहिला. नंतर, ब्रिटिशांनी तो ग्रंथ जप्त केला. त्यावर टिळक म्हणाले, 'कागद जप्त केला. डोकं नाही जप्त केलं – मी सिंहगडावर जाऊन पुन्हा लिहून काढीन.' हा त्यांचा आत्मविश्वास होता.

गीता रहस्य म्हणजे गीतेवरील भाष्य असून तो कर्मयोगपट आहे. ज्या कर्मयोगाचा पुरस्कार टिळकांनी केला तोच कर्मयोग प्रत्यक्ष जीवनातही आचरून दाखविला. गीता रहस्य हे टिळकांचे अक्षय विचार धन असून आधुनिक भारतातील एक श्रेष्ठ तत्वज्ञान होय म्हणून आधुनिक भारताच्या इतिहासात 'टिळकयुग' हा फार महत्त्वाचा टप्पा मानण्यात येतो. गीतेचा जो अर्थ त्यांनी लावला तेच त्याच तत्वज्ञान होतं आणि आयुष्यभर ते याच तत्वानुसार जगले.

गीता रहस्य ग्रंथाचा आधारभूत श्लोक म्हणून –

अध्याय ९ वा श्लोक २७

यत्करोषि यदश्नासि यज्जुहोषि ददासि यत्
यतपस्यसि कौन्तेय तत्कुरुष्व मदर्पणम्

कर्मातलं कर्तृत्व ईश्वराचे आहे. करण्याची शक्ती त्याचीच आहे. या भूमिकेतून केलेले कर्म ईश्वर अर्पण होते.

स्वातंत्र्यवीर सावरकर

स्वातंत्र्यवीर सावरकरांचे स्फुर्ती दाते म्हणजे लोकमान्य टिळक. सावरकरांना देशभक्तीचे बाळकडू ज्या अनेक माध्यमांतून मिळाले त्यात लोकमान्यांचे केसरी मधील लेख प्रमुख होते. स्वातंत्र्यवीर सावरकर हे क्रांतिकारी, राष्ट्रप्रेमी, हिंदुत्व निष्ठा असलेले कर्मयोगी पुरुष. त्यांचे '१८५७ चे स्वातंत्र्यसमर' म्हणजे भारतीय क्रांतिकारकांची जणू दुसरी भगवद् गीता च झाली होती. ते टिळकांचे निष्ठावंत अनुयायी होते. १९२० मध्ये टिळकांच्या निधनाची बातमी अंदामानात सावरकरांना कळाली, त्यामुळे ते फार अस्वस्थ झाले. आपल्या गुरु प्रतीच्या भावना सावरकरांनी अंदामानच्या कारागृहात सुद्धा सामूहिक उपवास करून व्यक्त केल्या. सावरकरांनी त्यांच्या भावाला अंदामान कारागृहातून लिहिलेल्या पत्रातला मजकूर - 'जे काही माझ्या वाट्याला आलेले कर्म आहे, ते सगळं भगवंतांची पूजा या भावनेने मी करतोय मग ते चक्की पिसण्याचे काम असेना का ?'

राष्ट्रभक्ती, देशभक्ती, हिंदुत्वाचा स्वाभिमान यासाठी कारागृहातल्या अतिशय कठोर शिक्षा त्यांनी प्राणाची पर्वा न करता भोगल्या.

सावरकरांचे एक वाक्य आहे.

''सत्याला साक्षीदारांची गरज नसते.''

एखाद्या आघाताला ते खूप वेगाने प्रतिकार करत असत आणि ते काव्यातून प्रकट होत असे.

'अनादी मी अनंत मी अवध्य मी भला
मारील रिपु जगती, असा कवण जन्मला.'

म्हणजे मला मारील असा शत्रू जगात कुठे जन्माला आला आहे का ?

'अट्टाहास करीत जधी धर्म धारणी.
मृत्यूसी च गाठ घालू, मी घूसे रणी.
अग्नी जाळी मजसी ना, खड्ग छेदितो.
भीऊनी मला भ्याड मृत्यू, पळत सुटतो'

हे सगळं गीतेच्या २-्या अध्यायातील -

नैनं छिन्दन्ति शत्राणि नैनं दहति पावकः । न चैनं क्लेदयन्त्यापो न शोषयति मारुतः ॥

याचे जणू मराठी काव्यरूप आहे.

भगवत् गीता अध्याय ९ वा श्लोक २६

पत्रं पुष्पं फलं तोयं यो मे भक्त्या प्रयच्छति ।

तदहं भक्त्युपहृतमश्नामि प्रयतात्मनः

या श्लोकाच्या अर्थानुसार सावरकरांनी स्वकर्माच्या हाताने कर्तृत्व समर्पणाचं गंध लावून आणि प्रेमाचं पुष्प भगवंताला वाहून त्याची पूजा करीत स्वतंत्रता देवीला - जयोस्तुते जयोस्तुते - यशोयुतां वंदे यशोयुतां वंदे - असे त्रिवार वंदन केले आहे.

हे दोघे स्वातंत्र्य सैनिक भगवद् गीतेचे उपासक आणि अभ्यासक होते. स्वातंत्र्य संग्राम या दोघांनी जगून दाखवला ही दोन व्यक्तिमत्त्वे नसून जाज्वल्य विचारधारा आहेत ज्या सतत प्रेरणादायी ठरत असतात.

अशा या स्वातंत्र्य वीरांना आणि गुरुशिष्य तसेच भगवद् गीता उपासकांना विनम्र अभिवादन, त्रिवार वंदन.

(स्वरूपयोग प्रतिष्ठान अंकातून मिळालेल्या माहितीनुसार)

★ ★ ★

सौ. संध्या घोटेकर
मोबा. ९९२२०३३७२४

पावसाळा

पहिला तो पावसाळा
पसरला सुगंध मातीचा
हवेत ती शीतलता
जीव तो सुखावला

वाट बघूनी थकलो
पावसात मी भिजलो
अंग झाले ओलेचिंब ते
प्रफुलित झाले मन माझे

पावसाळा तो आगळा वेगळा
रिमझिम पाऊस मनी भावला
धो धो पाऊस झाला नकोसा
दारी बसूनी कंटाळा आला

पाऊसा शिवाय नाही पाणी
पाण्याशिवाय नाही शेती
असा हा पावसाळा
येत असतो आपल्या कामा

चार महिने वर्षातून
पाणी देतो भरभरून
संतुलन आता बिघडले
शेतकऱ्याचे नुकसान झाले

वंदन त्या पावसाळ्याला
उपयोगी असणाऱ्या पंचमहाभूतांना
त्यांच्याशिवाय पर्याय नाही
जपून वापरण्याशिवाय पर्याय नाही.

★ ★ ★

डॉ. अरुण लोवळेकर
मोबा. ७७५८०७२९८९९

“ज” जीवनाचा

नागपूर-पुणे मस्त रेल्वे प्रवास सुरु होता. शाळांना उन्हाळ्याची सुट्टी असल्याने गाडीच्या डब्यात बरीच बच्चे कंपनी आपल्या आई-बाबांबरोबर गावाकडे निघाली होती. त्यामुळे गाडीत नेहमीपेक्षा गोंगाट, गजबजाट जरा जास्तच होता. हास्यविनोद करण्यात काही मुले दंग होती. कुणी मोबाईल मधे व्यस्त होती, कुणी खिडकीतून पळती झाडे पाहण्यात दंग होती. एवढ्यात आमच्याच कंपार्टमेंट मधल्या एका आर्जीनी सगळ्या मुलांना आवाज दिला, “या रे बाळांनो, या इकडे. आपण आज एक मस्तपैकी गेम खेळूया!” साधारण आठ ते बारा वर्षे वयाची पाच सहा मुले धावतच आली. त्या आर्जीनी मुलांना एक खेळ सांगितला. आजी म्हणाल्या, ‘आपली जी मराठीची बाराखडी आहे ना क,ख,ग,घ. त्यातील कोणतेही एक अक्षर एका मुलाने सांगायचे आणि इतरांनी त्या अक्षरापासून सुरु होणारे शब्द सांगायचे. अचूक शब्द सांगणाऱ्या मुलाला एका शब्दाला एक गुण मिळणार. ज्याला अधिक गुण मिळतील तो मुलगा विजयी होणार!’

मुलांना हा खेळ फारच आवडला आणि सुरु झाली शब्दांची उजळणी. एक एक करता करता एका मुलाने अक्षर दिले “ज”! आता “ज” या अक्षरापासून प्रारंभ होणारे शब्द सांगायला सुरुवात झाली आणि शब्द आले जल, जंगल, जमीन, जानवर, जीवजंतू, ज्वाला, जहर, जग, जीवन, जगणे, जागर, जाणीव! अरे बापरे! मुलांचा हा शब्द संग्रह पाहून मी तर आश्चर्यचकीतच झालो. मुलांचा खेळ सुरुच होता. या खेळात मुले चांगलीच रममाण झाली होती. मी मात्र मुलांनी सांगितलेल्या या ‘ज’च्या शब्दाभोवतीच रेंगाळत राहीलो. एक एक शब्द मी पुन्हा पुन्हा आठवत होतो. खिशातून डायरी-पेन काढले आणि तेच शब्द मी डायरीत लिहून काढले आणि काय नवल! सारे शब्द कसे एका सुत्रात गुंफल्याप्रमाणे माझ्या समोर उभे राहिले. मला अचानक जाणवले की हे सारे शब्द निसर्गाशी आणि मानवाच्या जीवनाशी निगडीत आहेत. एकेका शब्दावर चिंतन करता करता मी निराळ्याच विश्वात गेलो. पण एकंदर परिस्थितीची जाणीव होताच मी खूपच निराश झालो.

जल, जंगल, जमीन, जानवर, जीवजंतू, ज्वाला, जहर, जीवन, जगणे, जागर आणि जाणीव, सारेच शब्द कसे हातात हात घालून माझ्याभोवती फेर धरून नाचू लागले. हे सारे शब्द आपल्या जगण्याला सहाय्यकारी आहेत. नव्हे नव्हे या शब्दामागील निसर्गाचे जे घटक आहेत त्यामुळेच आज आपण या जगात सुखाने, समाधानाने जगतो आहोत.

अहो ही जमीन, आपली माता आहे. ती आहे म्हणून आपण आहोत. जमीनीमुळेच जलाचे म्हणजे पाण्याचे अस्तित्व आहे. जलामुळे जंगलाचे वैभव टिकून आहे. जंगलामुळे विविध जीवजंतू, जनावरे आहेत. हे सारे सृष्टीदेवतेने या जमीनीवरील सर्व जीवांच्या अस्तित्वासाठी, पालनपोषणासाठीच निर्माण केले आहे आणि सर्वांना आपले अस्तित्व टिकविण्याचा अधिकार आहे. याची जाणीव जनमनात निर्माण होणे आवश्यक आहे. या जाणीवेचा जागर जगभर झाला तरच सृष्टीचे हे वैभव टिकून राहील. आपल्या लक्षात आले असेल की या पृथ्वीवरील सारेच पशुपक्षी, जीवजंतू निसर्ग नियमांचे पालन करून जगत असतात. यांच्याकडून कधीही निसर्ग नियमांचे उल्लंघन होत नाही. ते कधीही नैसर्गिक साधन संपत्तीला नुकसान पोहचवत नाहीत. निसर्गाने त्यांना जे

जे आणि जेवढे, जिथे दिले असेल तेवढ्यावरच ते समाधानी असतात. मर्यादित साधनांनी अमर्यादित आनंद मिळवीत असतात.

पण अत्यंत खेदाची, दुःखाची आणि चिंतेची गोष्ट अशी आहे की या पृथ्वीतलावर केवळ मानवच एकमेव प्राणी असा आहे की ज्याने स्वार्थाकरीता या निसर्गाचा विध्वंस केला. आपली पृथ्वी सत्तर टक्के जलयुक्त आहे असे आपण म्हणतो. परंतु निसर्गाने दिलेल्या या अतिशुध्द जलाचे आपण काय केले? आपण सागरतळाशी नको नको तो सारा कचरा रिचवून टाकला. यात सगळ्याप्रकारचे धातू आहेत, केमिकल्स आहेत. प्लॅस्टिक आहे, अवकाशात सोडलेल्या उपग्रहाचे निरुपयोगी तुकडे देखील समुद्राच्या तळाशी आपण टाकून दिलेत आणि सारे समुद्र आपण प्रदूषित केलेत. जगभरातील नदी, नाले, तलाव, विहीरी यांनाही आपण आपल्या हव्यासापायी नासवून टाकले.

आपल्या हावरटपणामुळे आपण पृथ्वीवरील जंगल नष्ट करण्याच्या मागे लागलो आहोत. शेतीतील उत्पादनाच्या हव्यासापोटी रासायनिक खतांचा अतोनात, अनावश्यक वापर करून आपण आपली सुपीक जमीन नापीकी करून टाकली. जमिनीची नैसर्गिक गुणवत्ता, उबवण क्षमता आपणच नष्ट केली. एवढेच नव्हे तर खनीज संपत्तीच्या नादात आपण पृथ्वीच्या पोटात एवढे खोलवर गेलो की सारा तोल ढासळतो की काय अशी शंका निर्माण झाली. केवळ जल, जमीनच नव्हे तर आपण वायुप्रदुषण करून, आपलीच नव्हे तर आकाशतत्वाचीही नासाडी केली.

या सान्याचा सारांश काय तर अत्यंत अविचारीपणाने वागून आपण आपलेच जीवन धोक्यात आणले आहे. ज्या पंचमहाभूतांचे हे विश्व बनलेले आहे आणि जी पंचमहाभूते आपल्या शरीरातही आहेत. त्यांचाच नाश करून आपण जगाला वेठीस धरले आहे.

या पापाचे क्षालन करावयाचे म्हणजे आजवर आपण ज्या ज्या नैसर्गिक साधन संपत्तीचा नाश केला त्याचा पुनर्निर्मिती करण्याचा प्रयत्न करणे. जनमनात निसर्गसंवर्धनाची जाणीव निर्माण झाली पाहिजे आणि या करिता या जाणीवेचा "जागर" जगभर होणे आवश्यक झाले आहे. हे सारे फाटलेल्या आकाशाला सूई दोऱ्याने शिवण्यासारखे आहे. अवघड आहे पण मानवाच्या अस्तित्वासाठी आवश्यकही आहे.

चला तर आजपासूनच जाणीवेचा जागर करण्याचा प्रयत्न करू या!

★ ★ ★

सुबोध वसंतराव बल्लाळ

बावधन, पुणे

मोबा. ९९२३०९२२९०

माझी जन्मकर्मभूमि

गेली ४० वर्ष मी मुंबई पुण्याला रहायला असते. काळासोबत चालत आज सत्तरीच्या मैलांवर पोहचले. बदललेल्या शहरांचे विभिन्न संस्कार, सोपस्कार, सुखदुःख सांभाळत स्वतःला बदलवत जीवनाच्या प्रत्येक क्षणाचा आनंद घेतला. पण अगदी प्रांजळपणे सांगते की माझ्या जन्मभूमीला म्हणजे माझ्या गावाला आणि तिथल्या आठवणींना मी कधीच दूर करू शकली नाही.

माझं नागपूर, एक सच्च्या माणसांचं, स्पष्ट माणसांचं, प्रेमळ माणसांचं, संस्कृती प्रिय रांगड शहर. माझा जन्म शहरातल्या जुन्या भागात, ईतवारी भागात वाडा संस्कृतीत झाला. वाडा म्हणजे एक मुख्य टुमदार चारखानी घर आणि परिसरात असलेली छोटी छोटी घरं. त्यातल्याच एका घरात माझं बालपण गेलं. डोके संस्थानिकांचा हा वाडा. आम्हाला तिथल्या रहाणाऱ्या लोकांचं, त्यांच्या श्रीमंतीच अप्रूप वाटायचं. पण हळूहळू आम्हा सर्व परिसरात राहणाऱ्या कुटूंबियांना त्या मंडळींनी आपल्यात सामावून घेतलं. त्यांचं ते प्रेम आपुलकी मला अजूनही आठवते आईवडील दोघंही नोकरीवर असल्यामुळे आमचा शाळेंतऱ्या पूर्ण दिवस त्यांच्या दिवाणखान्यात झोपाळ्यावर जायचा. आम्हा भावंडामधे शाळेतून बस नी येणाऱ्या आईला आणायला जायला दिवस ठरलेले असायचे. त्यात सुद्धा सगळ्यांचा आपला असा स्वार्थ असायचा. माझा स्वार्थ आईनं खाऊसाठी दिलेल्या पैशातून ईतवारी. सराफा भागात मिळणारा फाफडा, माझा आवडता खाऊ घेऊन येणे असायचा. आमच्या वाड्याभोवती विणकरांची वस्ती, त्यामुळे आम्ही एकदम सुरक्षित होतो.

नंतर आम्ही स्वतःच्या नवीन घरी राहायला गेलो. या भागाला महाल भाग असं संबोधतात कारण आमच्या घराच्या मागे भोसल्यांचा राजवाडा आहे. शेजारी सध्याच्या सरकारातील मंत्री आणि माझे नातलग श्री माननीय नितीन गडकरींचा वाडा होता. आम्ही लहानपणी एकत्र खेळलो. ते नितीन गडकरी आज सगळ्या देशाला परिचित आहेत. त्यांची आई आणि माझे वडील यांनी एकत्र जनसंघाचे कार्य केले आहे. छोट्या छोट्या गावात जाऊन प्रचार करीत असत. अशा परिवाराशी आपले नाते आहे याचा अभिमान वाटतो. नागपूरचे आताचे रूपच त्यांनी बदलवून टाकले आहे. विमानतळ, नवीन रस्ते, मेट्रो, स्ट्रीट लाईट आदींमुळे नागपूर शहराचा कायापालट झाला आहे. आमचे नागपूर आता प्रगत, देखणे आणि सोयीस्कर झाले आहे.

परत आमच्या काळाबद्दल बोलायचे तर तेव्हाची संस्कृतीच वेगळी होती. आसपासचे सगळे शेजारी एका कुटूंबासारखेच रहायचे. सख्खे नातेवाईकांपेक्षा जास्त सलगी असायची. घराच्या आसपास सगळंच होत मार्केट, मंदीर, चित्रपटगृह, नागपूरला आमच्या भागातुन जाणारी गणपतीची मिरवणूक, पिवळी मारबत आणि रामनवमीची शोभायात्रा कायम स्वरूपी आठवणीत आहेत.

नागपूरची हुरडा पार्टी, तिथलं गोवरीवर बनवलेलं वांग्याचे भरित आणि दही. आमच्या नागपूरच्या पंगतीतले काही खास व्यंजन म्हणजे मुगाचा वडा भात, चण्याच्या डाळीच्या भरड्याचा वडा भात, तेलंगी आचार्यांनी बनवलेला मसाले भात. सावर्जीच्या चिकन, मटणाला तोड नाही. आलूबोंडा, पोह्यावरचा तो झणझणीत रस्साची चव

अजूनही जिभेवर रेंगाळते. आम्हा नागपूरकरांच श्रध्दास्थान टेकडीचं जागृत गणपती मंदीर, गांधीबागच राममंदीर, रघुजीनगरचा ताजूद्दीन बाबाचा दर्गा, हिंदू मुसलमानांच्या सौहाद्र्याचं प्रतीक, राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघाचे रेशमीबागचे मुख्यालय.

लहानपणाच्या या सगळ्या आठवणींच गाठोड घेऊनच आम्ही आयुष्य कंठत आहोत. असं हे आमचं नागपूर बाकी सगळ्या शहरांच्या तुलनेत आगळवेगळ शहर म्हणजे माझं आवडतं नागपूर. तुम्ही सुद्धा नागपूरी सत्र्यांच्या चवीसारख आंबटगोड शहर पहायला, अनुभवायला जरूर या.

★ ★ ★

संध्या वणीकर
मोबा. ८६००६५५३०२

असतंच प्रत्येकाचं वेडं वय एकदा

कधी वाटतं उंच झेप घ्यावी आकाशी,
चुंबावीत वाकून हिमालयाची शिखरं
ठेवावं साऱ्या विश्वाला मुठीत एका
डोळ्यांत जागी असतात स्वप्नांची पाखरं

कधी वाटतं झुंज घ्यावी सागराशी
खाऱ्या, निळ्या, अपार अथांग जलराशि
कराव्यात बंदिस्त आपल्या पापणीच्या मागे
ठेवून अगस्तीला आपला साक्षी

तोलायला नको आपलं पंखबळ
लावू नये कशाचा हिशोब अन ताळमेळ
आयुष्याचं सार्थक आहे तरी कशांत
घालवायचा नाही अशा विचारांत वेळ

उतरते हळूहळू त्या वयाची नशा
कळू लागतो फरक स्वप्नात आणि सत्यांत
पावलं स्थिरावतात वास्तवाच्या जमिनीवर
मला वाटतं याला परिपक्वता म्हणतात
मला वाटतं यालाच परिपक्वता म्हणतात
तरी सुध्दा
असतंच हो प्रत्येकाचं वेडं वय एकदा

★ ★ ★

श्रीमती प्रतिभा सु. देशपांडे
मोबा. ९३४०२७५८४४

पंचमहाभुते व मानव

सर्वप्रथम पंचमहाभुते कोणती ती आपण बघु या १) आकाश, २) हवा किंवा वायु, ३) आग, ४) जल/पाणी ५) पृथ्वी किंवा 'धरती' किंवा 'भू'.

१) आकाश – आकाश ही एक पोकळी आहे. ह्या पोकळीचे मोजमाप करता येत नाही व ही पोकळी फारच अवाढव्य आहे. ह्या पोकळीत असणाऱ्या अणू/रेणू जेव्हा एकत्र येतात तेव्हा आवाज थंड किंवा संध असतो. पण जेव्हा तेच अणू रेणू दूर जाऊन जी पोकळी निर्माण होते, तेव्हा होणाऱ्या आवाजात एक प्रकारचा कंप असतो. ह्या आकाशामुळे प्रसरण, कंपन, प्रतिकारात्मक क्रिया होत असतात. ह्या संवेदनशील घटकांचा कानाशी संबंध असतो कारण कान पोकळ असतो व तो आवाजाचे तरंग देऊ शकतो. प्रकाश लहरी व ध्वनिलहरी आपल्याला आकाशामुळे मिळत असतात. म्हणूनच आपल्याला प्रथम दिसते व नंतर आवाज ऐकू येतो. उदा. विज चमकली की ती प्रथम दिसते व नंतर विजेचा कडकडाट ऐकू येतो. कारण प्रकाश लहरीचा वेग ध्वनीलहरीपेक्षा बराच जास्त आहे.

२) हवा किंवा वायू – हवा आपल्याला दिसू शकत नसते. पण ह्याचा स्पर्श आपल्याला होतच असतो. हवेमुळे आपली हालचाल व आपला वेग जास्त होत असतो. म्हणून मानवाची हालचाल सदैव चालूच राहते. आपल्या शरिराच्या त्वचेमुळे आपल्याला हवा जाणवते. हवा जरी आपल्याला दिसत नसते तरी ती हलत असते. हवा अस्तित्वात असते. हवेतील प्राणवायु आपल्याला झाडांमुळे मिळतो. आपल्या श्वसनाद्वारे सोडलेला कार्बन डाय ऑक्साईड झाडे घेतात व त्यांच्यातील 'प्राणवायू' आपल्याला देत असतात. म्हणूनच झाडे लावून पर्यावरण जपावे.

३. आग किंवा अग्नि – ही तयार होते. ती २ गोष्टींच्या संघर्षणामुळे. अग्नि हा उपयोगी आहे आणि विध्वंसक पण होऊ शकतो. अग्निमुळे आपण आपले अन्न शिजवू शकतो. आपल्या पोटात असलेले एचसीएल ॲसिड आपल्या खाल्लेल्या अन्नाचे पचन करू शकते. अग्नि उजेड देतो व गरम हवा पण देतो. पानांचा कचरा व इतर गोष्टी जेव्हा जाळल्या जातात. येथे त्यामुळे प्रदुषण होत असेल पण शेतकरी २-३ पिके काढल्यानंतर शेत जाळत असतात. वादळामुळे जंगलात जेव्हा जेव्हा झाडाचे घर्षण होते व जंगलाला आगी लागतात व झाडेच्या झाडे जळून खाक होतात. पण त्यामुळे प्रदुषण होते व हवा खराब होते. थोडक्यात अग्नी मानवाला पुरक पण आहे व गैर वापरामुळे मारक पण ठरतो.

४) पाणी किंवा जल – हे सदैव द्रवरूपातच असते. पाणी तयार करणे कठीण आहे. पाणी हे हायड्रोजन व ऑक्सीजन ह्या दोन वायुंचे मिश्रण आहे. पाणी हे नैसर्गिक मिळालेले पंचमहाभूतापैकी आहे. आपण साध्या मातीचा गोळा बनवू शकत नाही पण त्याच्यात जर थोडे पाणी टाकले तर मातीचा गोळा बनवता येतो. पाणी हे जोडणारे माध्यम आहे. म्हणून पाणी हा एक कार्यशील पदार्थ आहे. तो नेहमी गोष्टी जोडतो. आपल्या तोंडात लाळ असते ते एक प्रकारचे पाणी आहे. त्या लाळेमुळे जिभ सुकत नाही, जिभेला चव येते, पचन क्रियेला पण मदत

होते. पाणी शरीराला थंडावा देते, पाणी घेण्यास सोपे असते. शरीरातील पाण्याचे संतुलन राखणे अगदी जरूरी आहे. पाण्याचे प्रमाण कमी झाल्यास डीहायड्रेशन होऊ शकते व त्यामुळे सलाईन लावण्याची वेळ येते. पाणी कमी घेतल्याने किडनीचे कार्य व पर्यायाने शरीर बिघडते. पृथ्वीवर ७५% पाणी आहे पण त्यातील १% पाणी पिण्यासारखे आहे. त्यामुळे पाण्याचा वापर योग्य प्रकारे होणे जरूरी आहे. पाण्याचा गैरवापर करू नका कारण पाणी हे आपले अविभाज्य घटकांपैकी एक अंग आहे.

५) पृथ्वी/भू/जमीन – ज्या भूमीवर आपण आपले वास्तव्य करत आहोत ती आपली पृथ्वी होय. सूर्यापासून झालेला हा गोळा घट्ट आहे. त्या पृथ्वीवर ३/४ पाणी व १/४ जमीन आहे. त्या जमिनीला किंवा पृथ्वीला एक प्रकारचा गंध आहे. त्या जमिनीत निरनिराळी रसायने आहेत. त्यामुळे तेथे शेती होऊ शकते, काही भाग खडकाळ पण आहे. काही ठिकाणी पाण्याचे झरे सापडतात. पृथ्वीवर डोंगर, दऱ्या, जंगले आहेत. त्यामुळे पृथ्वीवर पाऊस पण पडण्यास मदत होते. पृथ्वीने मानवास बरेच काही दिले पण मानवाने त्याचा गैरवापर व गैरफायदा करून घेतला आहे. तसे करू नये ही विनंती आहे. पृथ्वीला “भूमाता” म्हणले जाते व आपण मातेला कधीपण दुखवत नसतो तेव्हा आपणच आपल्या पृथ्वीची काळजी घेत रहावी.

शेवट ह्या गोष्टींवरून असून आपल्या लक्षात आले का? की पाच महाभूते आपल्या जीवनात किती आवश्यक आहेत. आपण ती तयार करू शकत नसल्याने त्या पंचमहाभूताची महता फार मोठी आहे. त्यामुळे त्यांची पूजा करावी व ती वाचवण्यासाठी प्रत्येकजण प्रयत्नशील असणे जरूरी आहे.

आपली संस्था हे काम करत आहे व ते वाखाणण्यासारखे आहे. आपले ब्रिद वाक्य “निसर्ग रक्षण हा आजचा धर्म” हे उचित आहे. ह्या गोष्टीचे आचरण करून आपण ह्या कार्याला हातभार लावू अशी छोटीशी विनंती.

★ ★ ★

डॉ. अरुण लोवलेकर

बावधन, पुणे

मोबा. ७७५८०७२९८१

*Srushtimarg Sanstha
With best compliments from*

Shripad Pande

मानवपर्व

मानवपर्व म्हणजे ज्या काळापासून माणूस वनवासी आणि भटके जीवन सोडून, गांव खेड्यात वसाहत करून राहू लागला त्यानंतरचा काळ, ती वेळ साजरी करण्याचा दिवस. ज्या काळापासून माणसाने कुटूंब करून राहायला सुरुवात केली ती वेळ साजरी करण्याचा दिवस. ज्या समाजापासून स्त्रीला पती मिळाला, पतीला पत्नी मिळाली, आईवडिलांना आपली स्वतःची प्रेमाची मुले मिळाली व गोजिरवाण्या लहान मुलांना आई आणि विशेषतः वडिलांची छत्रछाया मिळाली तो आनंदाचा दिवस म्हणजे मानवपर्व. ज्या दिवसापासून समाज नागरी जीवन शैलीचा उदय झाला तो दिवस.

सध्या अनेक कालगणना पध्दती सुरु आहेत. शकसंवत्सर, विक्रम संवत्, ईसवी सन, हिजरी सन इत्यादी, सन अस्तित्वात आहेत. शक आणि विक्रमादित्य राजांच्या नावावर सन सुरु झाले. ईसवी सन आणि हिजरी सन धार्मिक घटनेतून स्थापन झाले. जगातील वेगवेगळे संप्रदाय असे नववर्ष साजरे करतात. मानवजाती खंडीत रूपात हे साजरे करते. पण त्यांचे अखंड रूप सन साजरे करीत नाही. उत्तरवनवासी संवत हा संपूर्ण मानवजातीसाठी आहे. यात जात, धर्म, वंश, भाषा, देश इत्यादी बाधक नाहीत. सर्व भेदाभेद मानवजातीच्या प्रदीर्घ क्रांती-उत्क्रांती नंतर उत्पन्न झाले आहेत. खंडीत मानव संप्रदायासाठी तर कालगणना आहे. अशी काल गणना जी सर्व मानव जातीला मान्य होऊ शकते. आपण निरनिराळ्या वंशात विभागले गेले, देशांत व धर्मात वाटले गेले, पण आपले सर्वांचे, सर्वांनी मान्य करावे असे मूळ तर आपल्या कुटूंब पध्दतीत आहे. कुटूंब पध्दतीमुळे मानवजाती स्थिरावली. भटक्या अवस्था सोडून शेतकी अवस्थेत पदार्पण केले ही कुटूंब पध्दती होती तेव्हाच हे शक्य झाले. त्यातूनच समाज निर्माण झाला, त्यातूनच देश आणि नंतर धर्म निर्माण झाले. नंतर भाषेतील विविधता निर्माण झाल्या. कुटूंब स्थापनेचा वाढदिवस म्हणजे कुटूंबातील प्रत्येकाने प्रत्येक सदस्यांचे आभार मानणे आहे. एक दुसऱ्याच्या असण्याने एक दुसऱ्याला पूर्णत्व आले आहे. कुटूंब पध्दती स्थिर जीवनाशिवाय शक्य नव्हती. माणसाला लागणारी सुरक्षा, आधार, प्रेम व त्याग हे कुटूंबात मिळते. या कुटूंबाच्या आकर्षणाने माणसाने हळुहळु वनवासी, भटकेजीवन सोडले. कुटूंब हा समाज, देश व जगाची एक सर्वात लहान प्रणाली, ईकाई किंवा युनिट आहे.

नागरी संवत काळानंतरचा शेकडो वर्षांचा काळ हा वनवासी जीवन आणि कृत्रिम जीवनाचा सुवर्णरम्य काळ होता. त्यावेळी निसर्गदेव मानवावर प्रसन्न होता. कृत्रिमता ही निसर्गावर कुठराघात करणारी नव्हती, अग्नी व चाक यांचा शोध लागला होता. पुरुष आणि स्त्रिया पोटासाठी शारिरीक श्रम करत होते. शुध्द नैसर्गिक अन्न खात होते. निसर्ग देवतेची पूजा करीत होते. गरीब श्रीमंत नव्हते, धर्माधता नव्हती. भूमी, जल, वायु प्रदूषित नव्हते. भ्रष्टाचार, अत्याचार, स्त्रियांचे शोषण नव्हते. खाण्यापिण्याचे नियमांचे आपसूकच पालन होत असे. आपली आजची प्रगती मोजण्याची नागरी संवत संदर्भरेखा आहे.

हा काळ ई.स. पूर्वी बारा हजार वर्षे अगोदरचा आहे. त्यात इसवी सनाचे नंतरचे दोन हजार जोडले तर आजच्या वर्षापासून चौदा हजार वर्षापूर्वीचा तो दिवस होता. दुसऱ्या शब्दात उत्तर वनवासी संवत सुरु झाला त्याला सन २०००ला १४००० वर्षे पूर्ण झाली. प्रागैतिहास काळातील नवपाषाणयुग हे इ.स.पूर्वी सहा हजार ते पंधरा हजार वर्षांनी शेतकी अवस्था सुरु झाली. शेतकी अवस्थेत स्थायी वस्तीची सुरुवात आहे आणि स्थायी वस्तीही कुटूंब आणि समाजव्यवस्थेला आवश्यक आहे. त्याकाळांत पशुपालनाचा प्रदीर्घ अनुभव माणसाला होता. अशा प्रकारे भोजनांत धान्य, भाजीपाला, दुध, अंडी व मांस यांचा समावेश होता. प्राण्यांचा स्वभाव आणि उपयोगिता माहित असल्यामुळे साप, नाग, उंदीर, माकड, मोर यांची

हत्या न करता त्यांना मानवाने नियंत्रित केले. निसर्गदेवतेची पूजा, महादेवाची पूजा, प्राचीन अखंड भारतात केली जात होती. हीच पूजा अन्यत्रही केली जात असावी असे कांही जाणकारांचे मत आहे. दगड, माती आणि लाकडाची भांडी त्याकाळी उपयोगात आणली जात होती. ताम्रयुग सुरु झाले नव्हते. म्हणून तांबे, पितळ व लोखंड हे पूर्णतः उपयोगात नव्हते. बियाणांचे तेल, गूळ आणि समुद्रापासून मिळविलेले मीठ हे सर्वत्र दुर्लभ होते. दूधापासून काढलेले लोणी व तूप आणि जनावरांच्या चरबीपासून मिळविलेले तेल हेच कमी जास्त प्रमाणात उबलब्ध होते. घोडा आणि गाढव ही व्यापाराची साधने होती. भारतात बहुधा पायी, बैलगाडी अथवा नावेतून दळणवळण व व्यापार होत असे. मेंढ्यापासून मिळालेल्या लोकरीपासून ऊनी वस्त्र तयार करीत. रेशमी व सूती कपडे त्यावेळी वापरात होते. सर्व काम हाताने होत असल्यामुळे सर्व नित्योपयोगी सामान प्रचुर भागात उपलब्ध नव्हते. 'जेथे पिकलं तेथे विकलं' अशी परिस्थिती असल्यामुळे विशिष्ट भागातील लोकांना त्या विभागात पिकणारे अन्न व खानपानाच्या सवयी अंगवळणी पडल्या होत्या. समुद्रकिनारी पिकणारे नारळ, मसाले हे दुसऱ्या भागात उपलब्ध नव्हते. तर गहू गवताळ भागात तांदुळ खाणाऱ्यांना पचणारे नव्हते. या अन्नाच्या उपलब्धतेनुसार शरीर अवयव विकसित झाले. तांदुळ खाणाऱ्यांना तांदुळ तर गहू खाणाऱ्यांना गहूच पचयला हलका असतो. प्रकाशासाठी सूर्यास्ता आधी जेवण करण्याची प्रथा होती. त्यामुळेच लवकर झोपणे व लवकर उठणे हा नित्यक्रम होता.

वनातून बाहेर पडून त्याने वन्य प्राण्यांपासून आपली रक्षा केली. कुटुंब पध्दतीमुळे आई मुलांना पित्याचे आणि कुटुंबातील इतरांमुळे सुरक्षा मिळाली. त्याने समाजात शांती नांदू लागली. शेतीमुळे व शिकारीमुळे अन्नाचा, वस्त्राचा प्रश्न सुटला. प्रत्येकाला स्वतः एक झोपडी मिळाली. लहान मोठे पुरुष, स्त्रिया, मुले, एकत्र आल्याने सहकाराने बरीच कामे सुलभ झाली. संकट समयी, जसे शारीरिक दुखापती, जन्म, मृत्यु, विवाह, धार्मिक कार्य यासाठी ज्येष्ठ व जाणकारांचे मार्गदर्शन लाभले.

आपण आज काय खावे, काय प्यावे, कसे व किती काम करावे अशा बारीक सारीक प्रश्नासाठी मेडिकल सायन्सचा सल्ला घेत असतो. काही अंधविश्वास पण आपण बाळगतो. उदाहरणार्थ पूर्वी व्यायलेल्या गाईचे दूध वासराला लगेच देत नसत. पण विचार करा, जंगली प्राणी व्यायले तर वासरू भूक लागलं तर दूध पिणारच. यामुळे आता तो समज चुकीचा आहे हे कळले. निसर्गाच्या साध्या नियमाने चालावे, यात विशेषज्ञाचा सल्ला घेण्याची आवश्यकता नाही. हा निसर्ग सल्ला वापरल्याने बरेच प्रश्न या संदर्भात सुटतात. मानव पर्व या जीवनाची आठवण करून देतो.

हजारो वर्षांपासून वेगवेगळ्या कारणातून मानवाने वंश, जाती, धर्माच्या, देशाच्या नावाने आपले वेगवेगळेपण सिध्द करण्याकरीता, लाखो जीवांचे बलीदान दिले. अगणित मालमत्तेचे भरून न निघणारे अहित केले. पण केवळ सर्व जगातील नागरिक मानव आहेत या धर्तीवर मानवपर्व भूषणावह आहे म्हणून तो एक दिवस साजरा करणे गरजेचे आहे. ती या युगांतील एक आवश्यकता आहे. त्यादृष्टीने मानवाला आपली सांस्कृतिक, सामाजिक, धार्मिक आणि नैतिक उंचीचे भान करून देण्याची शक्ति मानवपर्वाच्या नववर्षात आहे.

★ ★ ★

अरुण पुराणिक
मोबा. ९०४९६८६३५०

मधु माधव

माझ्या नातवाची मुंज झाली त्या गोंधळात दिवस कसे जात होते ते कळतच नव्हते आणि मी आणि माझी सूनबाई आरती पाहुण्यांचे हौसेने करत होतो. लॉक डाऊन संपल्यावर खूप दिवसांनी पाहुणे घरी आले होते. त्यामुळे छान वाटत होते आणि खरं सांगते मी ज्यावेळेस लग्न होऊन घरी आले त्यावेळी मला सासूबाई नव्हत्या. यांच्या लहानपणी त्यांची आई देवाघरी गेल्यामुळे सगळेजण माझ्या सासऱ्यांचा शब्द म्हणजे प्रमाण मानत होते. आणि बरोबर आहे आई गेल्यावर दीर, नणंद यांना सांभाळणे म्हणजे तारेवरची कसरतच होती पण माझे मिस्टर, दीर, नणंद छान शिकले. सतत आपल्याला आई नाही या जाणिवेने जे काही चांगले असेल असेच वागायचे. आपल्या वडिलांना कोणी नावे ठेवता कामा नये असाच त्यांचा स्वभाव झाला होता तर मी काय सांगत होते, आजी झाल्यापासून मलाही थोडसं विसरायला झालंय म्हणजे तुम्हाला वाटलं ना की मी ट्रॅक सोडून बोलतीये असो. नुकतीच मुंज झाल्यामुळे पाहुणे सुध्दा हळुहळु ज्याच्या त्याच्या गावाला जात होते. घरातील वर्दळ कमी झाली होती. नातू, सुनबाई आणि मुलगा सुद्धा जरा चेंज म्हणून महाबळेश्वरला गेले होते आणि आता काय घरात कोणी नव्हते मी आणि हे त्यामुळे स्वयंपाकाचे टेन्शन नव्हते. मुंजीमुळे घरी फराळाचे भरपूर होते आणि जोडीला नुसता वरण-भात चालत होता म्हणून निवांत टेरेसमध्ये बसले होते आणि टेरेसमध्ये झोपाळा ही होताच. एका जागेवर बसून कंटाळा आला तर झोपाळ्यात निवांत बसून बाहेरची मजा बघणे आणि येणाऱ्या जाणाऱ्या ओळखीच्यांशी गप्पा मारत होते, शिवाय रेडिओ होताच एकटेपणा घालवायला. तेवढ्यात मला दोन मैत्रीणी अगदी तरुण नवविवाहीत स्वतःच्या जगात मग्न असलेल्या गप्पा मारत, मध्येच हसत हसत एकमेकींना टाळी देत होत्या. त्यांचे कुणाकडेही लक्ष नव्हते. त्यांच्याकडे पाहून मी सुद्धा भूतकाळात गेले. मला देखील माझे आणि मधुचे ते स्वप्नवत दिवस आठवले. पूर्ण कॉलनी मध्ये मी म्हणजे कीर्ती आणि मधुची जोडी प्रसिद्ध झाली. साध्या ओळखीचे घट्ट मैत्रीत कसे रूपांतर झाले कळलेच नाही. तशी आमची कॉलनी ही बसक्या घरांची होती. प्रत्येकाचे टुमदार बंगले होते आणि अगदी समोरच्या बंगल्यात माझी मैत्रीण मधू राहत होती. आमच्या दोघींचे लग्नही आठ पंधरा दिवसांच्या अंतराने झाले होते. तिचे सासू-सासरे मनमिळाऊ होते आणि विशेष म्हणजे तिचे सासरे आणि माझे सासरे एकाच डिपार्टमेंट मधून सेवानिवृत्त झाले होते. अग बाई मी सांगातची विसरले की माझे सासरे रेल्वेमधे सर्विस करत होते म्हटलं ना असं होतं. हल्ली जाऊ दे त्यामुळे आमच्या दोन फॅमिली एकमेकात जास्तच मिक्स झाल्या होत्या. दोघांचेही वर्षभरातील सण एकत्रित साजरे होत होते. त्यांच्या बंगल्याचे नाव माधव होते आणि आमच्या बंगल्याचे नाव रविकिरण म्हणजे एक माझे मिस्टर किरण आणि एक माझे दीर या नावावरून बंगल्याचे नाव ठेवले होते. मधुचे मिस्टर माधव एकटेच होते आणि तेच त्यांच्या बंगल्याचे नाव होते. मधुला सर्विस नव्हती आणि तिला घर कामाची, बाग कामाची अत्यंत आवड होती. तशीच माधवला त्यांचे घर टापटीप लागायचे त्यामुळे तिचा वेळ घरकाम, बाग काम करण्यात जायचा. त्यांच्या बंगल्यासमोर खूप मोठी जागा होती. त्यात त्यांनी आंबा, नारळ, फणस, सिताफळ तर एका बाजूला म्हणजे प्रवेशद्वाराजवळ मोगरा, गुलाब, काटेकोरांटी, गणेश वेल, जुई, चाफा, रात राणी असे खूप फुलझाडे लावली होती. त्या फुलांचा सुगंध खूप दूर दूर पर्यंत येत असे. माझी सर्विस असल्यामुळे प्रथम सांगितल्याप्रमाणे सासूबाई नसल्यामुळे मला घरातले सर्वच पहावे लागत होते. अर्थात ही

तक्रार नाही. त्यातही मजा यायची. कधी पोळ्या जास्त होतात तर कधी भाजीचा अंदाज नसायचा. या दोघांचा बॅलन्स झाला तर भात आमटी पण सांगते ना माझ्या सासऱ्यांनी कधीही तक्रार केली नाही. आहे त्या परिस्थितीत मिळवून घ्यायची सवय झाली होती. तीच सवय घरातील सर्वांना होती. तसे माझेही आयुष्य नवीन अनुभव घेत घेत छान चालले होते. काही अडचण आली तर समोरची मैत्रीण मधु होतीच. तिचे आणि आमचे वेगळेच नाते तयार झाले होते. ती अतिशय कामसु होती. मधु माधवची जोडी म्हणजे मेड फॉर इच अदर अशीच होती. माधवला फुले आवडतात मधूलाही आवडायची. माधवला टापटीप स्वच्छता लागायची तर मधूला तर तो छंदच म्हणावा लागेल. दोघांनाही झाडे लावायची आवड. देवाने सर्व काही कसे एकसारखे बहाल केले याचे आश्चर्य वाटायचे. काही दिवसांनी दोघींची संसार वेल फुलत गेली पण तिला मुलगी झाली आणि तिने हम दो हमारा एकच एक असा विचार केला. त्यामुळे मधु लवकर सुटी झाली. मुलीचे लग्न झाले. ती आता युएसए ला आहे. माझे आपले जरा वेगळंच झालं. मुलांमुळे मी जास्तच संसारात गुंतत गेले. सासऱ्यांमुळे माझी मुलं भारताबाहेर जाण्यास नकार देऊ लागली. कंपनीच्या कामासाठी परदेशात जायचे पण त्या रंगाला मुलं भुलली नाहीत व इथेच सेटल झाली. मधु खूप मोकळ्या स्वभावाची होती. आमचे घर तिला वेगळे वाटत नव्हते. मुलगी युएसएला असल्यामुळे तिची आठवण आली तरी ती काही करू शकत नव्हती. मग आमच्या घरी येऊन मुलांशी नातवांशी गप्पा मारत होती. खेळत होती. मध्यंतरीच्या काळात तिची झाडांशी, फुलांशी मैत्री वाढली. त्यावर वेगवेगळे प्रयोग करण्याची आवड वाढली. दोन दोन तास ती झाडांशी गप्पा मारायची. मला तर आश्चर्य वाटायचे. मी तिची यावरून नेहमी चेष्टा करायचे. अगं हे काय तुला वेड लागले की काय? तू प्रत्येक झाडाशी काय बोलत असते. त्यांना गोंजरते, त्यांच्याशी गोड गोड बोलते जणू काही तुझी मुलगी किंवा आपले नातवंड समोर उभे राहिल्यासारखे वाटते. विचारले की म्हणते अगं हे झाडांना वाढवायचे वेगळे टेक्निक आहे आणि खरोखर मुलगी असेल सर्व दिवस झाडांशी बोलणे त्या बाजूला भावगीतांच्या किंवा अभंगाच्या कॅसेट लावून ठेवणे, त्यांचे व्यवस्थित कटिंग करणे, ती जागा स्वच्छ ठेवणे. कुठे पाने, फुले, कचरा पडला असल्यास तो उचलून ती जागा स्वच्छ ठेवणे. प्रत्येक झाड वाढवायची पध्दत वेगळी असते. त्यांच्या सवयी वेगळ्या असतात हे ती अगदी वर्णन करून सांगत असे. म्हणजे एखाद्या कुंडीत जास्त पाणी पडले किंवा खत कमी पडले तर ती कशी रुसली हे ती सांगत असे. आज काय तर नारळाशी, आंब्याशी बोलायला मिळाले नाही आणि बेडरूमच्या इथे लावलेली रात राणी चे कसे लाड केले याचे अगदी रसभरीत वर्णन करीत असे आणि आज नवीन गुलाबाची जात लावली आहे त्याचे नाव तर तिने चक्र मधु म्हणजे स्वतःचेच नाव ठेवले तसेही माणूस स्वतःवर जास्त प्रेम करतच असतो. आता ती माधवला पण मधुशी बोलण्याचा आग्रह करू लागली. माधवला पण तिची ही आयडिया खूप आवडली आणि तोही मधु मध्ये रंगला.

खऱ्या मधुशी जसे बोलणे व्हायचे तसेच गुलाब रुपी मधुशी बोलायचं अगदी तक्रार आणि आवडलेले पिक्चर, आवडलेले ड्रेस, सर्व सर्व गप्पा मारायचा, आणि त्याला वाटायचे की आपले बोलणे आवडले की हे झाड डोलते आहे, हसते आहे वगैरे वगैरे. लाड करून घेता घेता मधु जोमाने वाढत होता, फुलत होता, त्याला छान कळ्या आल्या. एक दिवस दोन रंगाचे मिश्रण असलेले नवीन गुलाब फुलले त्यावेळेस दोघेही खूप खुश झाले होते. स्वतःचे मुल मोठे होताना कसे वाटते अगदी तसाच आनंद दोघांनाही झाला होता. म्हणूनच हल्ली गुलाबाला जास्तच फुले येत होती. असाच काळ जात होता. दोघेही आपापली प्रकृती सांभाळत मधु माधव एकत्र राहत

होती. कधीकधी आमच्या बगीच्यातही फेरफटका मारून सर्व झाडांशी गप्पा मारून जात होते. सर्व लोकांना वाटत होते आम्ही जणू एकत्र कुटुंब आहोत आणि अचानक व्हायचा तोच परिणाम झाला. माझी जिवलग मैत्रीण मधुला सीविअर हार्ट अटॅक आला आणि डॉक्टरांची मदत मिळण्यापूर्वीच ती गतप्राण झाली. त्यानंतर माधव एकटा पडला आणि सर्व व्यवहार ठप्प झाल्यासारखे वाटले. झाडाशी बोलणे थांबले किंवा कुठे बाहेर जाणे ही थांबले. जगण्यात अर्थ नाही असेही त्याला वाटू लागले. कितीतरी दिवस झाडांना पाणीही मिळाले नाही. ते सुकले. त्यांच्या बेडरूम जवळ लावलेले गुलाब म्हणजे मधु. हे झाड रोज माधव कडे पहात होते व काहीतरी बोल म्हणून खुणावत होते. माधव आज नाहीतर उद्या तरी बोलेल या आशेवर तग धरून होते. माधवची विनवणी करीत होते पण माधवचे सर्व जगच बदलले होते. त्याच्याजवळ मधुच्या आठवणी शिवाय दुसरे काहीच नाही किंवा मधु नाही ही कल्पनाच त्याला सहन होत नव्हती. माधव दिवसेंदिवस खचत चालला होता. स्वतःकडे दुर्लक्ष करत होता. त्याला जगणे नकोसे झाले होते. पण का कुणास ठाऊक आज त्याने बागेत फेरफटका मारायचे ठरवले. मधु नेहमी बोलायची तसे सर्व झाडांशी बोलायचे ठरवले. त्यांना पाणी घालायचे, खत घालायचे ठरवून सुरुवात केली. एकेका झाडाशी बोलायला आणि जणू सर्वांशी निरोपाची भाषा बोलला. मी गेल्यावर यूएसए वरून ताई कशी येईल. तुमची काळजी घेणे तिला जमेल की नाही. सर्व अंधार आहे तर तुम्हीच स्वतःचे रक्षण करा पण समोरच्या कीर्तीला मात्र मी पाणी घालायला सांगणार बरं का! असे बोलत होता पण त्यामुळे झाडे डोलायच्या ऐवजी दुखावली गेली. एकही फांदी हलत नव्हती. पाने शांत होती, पानांची सळसळ होत नव्हती. मधु नावाचा गुलाबही रागावला होता. माधव कोणाशी बोलत नाही तरी माझ्याशी नक्की बोलणार ही आस लावून बसला होता. सगळ्यांशी बोलत बोलत पाणी टाकत थकून थकून स्वतःच्या बेडरूम जवळ आला. त्याने गुलाबाला म्हणजे मधूला पाणी घातले आणि मनात म्हणाला मधू माझे हे शेवटचे पाणी समज आणि उन्हामुळे, भुकेमुळे, माधव खाली पडला ते उठलाच नाही आणि शेवटी मधुने लावलेल्या गुलाबाची कळी त्याच्या हाताने ओढली गेली व ते झाडही उन्मळून पडले म्हणजे मधु माधवने एकाच वेळी इह यात्रा संपविली. या आठवणींनी माझे डोळे पाझरतच राहिले व यांच्या येण्याने माझी तंद्री भंगली आणि काय परत तोच संसार सुरू. यांच्यासाठी चहा व खाणे करण्यात मीही मग्न झाले आणि त्याचवेळी रेडिओवर भा.रा. तांबे यांची कविता लता मंगेशकरजी यांच्या आवाजात लागली होती, 'जन पळभर म्हणतीय हाय हाय, मी जाता राहिल काय' बरोबर या गाण्याचा सखोल अर्थ मला आत्ताच कळला. आत्ताच कळला.

★ ★ ★

किर्ती किरण कुलकर्णी

मोबा. ९७६७१०३३७४

तसुंधरेचे रक्षण - जबाबदारी कुणाची?

आपणापैकी किती लोकांना ठाऊक आहे की पृथ्वीकडे स्वतःची तापमान वाढीला पायबंद घालणारी यंत्रणा असते? ह्याद्वारेच पृथ्वीच्या पृष्ठभागावरील तापमान सदैव राहण्यायोग्य असते व म्हणूनच अनंत काळापासून जीवसृष्टि पृथ्वीवर आहे. अर्थात ही प्रक्रिया दिलासादायक असली तरीही ती अतिशय वेळखाऊ असल्याने त्यावर विसंबता येणार नाही असे संशोधकांचे मत आहे. ह्या प्रक्रियेला सिलिकेट वेदरिंग **Silicate Weathering** असे म्हणतात. ही भूगर्भशास्त्रीय प्रक्रिया तापमान वाढ आटोक्यात ठेवते. यामध्ये निसर्गातील सिलिकेटच्या खडकांमध्ये वातावरणाच्या परिणामामुळे हायड्रोलिसीस ही रासायनिक क्रिया घडते त्यातून वातावरणातील कार्बन डाय ऑक्साईड बाहेर ढकलला जातो. समुद्रातील कंकालयुक्त प्राण्यांच्या मृत्युमुळेही अशी प्रक्रिया घडते तिला मरिन वेदरिंग **Marine Weathering** म्हणतात. त्यातून तापमान वाढ काही प्रमाणात नियंत्रित केली जाते.

हा सर्व अभ्यास अमेरिकेतील मॅसेच्युसेट्स इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी (MIT) येथील शास्त्रज्ञांनी केला आहे. सिलिकेट वेदरिंग (**Silicate Weathering**) बाबत अभ्यासकांना कल्पना होती पण त्याचे आश्वासक पुरावे उपलब्ध नव्हते. नव्या संशोधनातून ते मिळाले आहेत. त्यासाठी त्यांनी सिलिकेट वेदरिंगची काही मॉडेल्स तयार केली व उपलब्ध माहितीची जोड देत विश्लेषणासाठी सांगड देखील घातली. ह्या संशोधनाच्या निष्कर्षातून आढळून आले आहे की सिलिकेट वेदरिंगच्या प्रक्रियेचा वातावरण संतुलनावर सकारात्मक परिणाम होतो. परिणामी तापमान वाढीला नैसर्गिकरित्या आळा घातला जातो. कारचे ब्रेक दाबल्यामुळे वेगावर जसा परिणाम होतो तसेच काहीसे ह्या प्रक्रियेमुळे होते. मात्र ते अतिशय हळू होते. ह्याबाबत कॉन्स्टाईन अन्शाईड हे शास्त्रज्ञ म्हणतात की अशी यंत्रणा असण्याचा एक फायदा असा की त्यामुळे वैश्विक तापमानवाढीचे परिणाम नैसर्गिकरित्याच टाळले जातील. मात्र ही प्रक्रिया घडून येण्यास काही दशके जावी लागतात. त्यामुळे आपल्या समोर असलेल्या संकटाला टाळण्यासाठी ती फारशी उपयोगी पडणार नाही.

वातावरणीय तापमान वाढीवरचे संभाव्य धोके विसाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात जाणवू लागले होते व त्यावर शास्त्रज्ञांनी वारंवार त्याची कल्पना जगासमोर वेगवेगळ्या मंचावरून मांडली होती. ह्या उपक्रमाचा भाग म्हणून १९८७ साली झालेला "मॉन्ट्रीयल करार" हा मैलाचा दगड ठरला. त्यानंतरही अनेक परिषदांमधून ह्याबद्दल सविस्तर चर्चा झाली पण जागतिक तपमान वाढीवरील ठोस कार्याची खरी सुरुवात १९९५ साली झाली जेव्हा युनायटेड नेशन्स फ्रेमवर्क कन्व्हेंशन ऑफ क्लायमेट चेंज (**UNFCCC**) ह्यांनी कॉन्फरन्स ऑफ पार्टिज (**COP**) सुरु केली. ह्याची पहिली बैठक १९९५ झाली पण त्यावरील उपाययोजना व कार्यपत्रिका १९९७ साली क्योटो ह्या जपानच्या शहरात आयोजित परिषदेत तयार करण्यात आली. ह्यालाच क्योटो प्रोटोकॉल (**Kyoto Protocol**) असे संबोधले जाते. ह्या परिषदेला जगातील ३७ सदस्यदेशांनी सहभाग घेतला होता.

जैविक इंधनाचा वापर करून जगातील प्रगत देशांनी १८५० पासूनच सुरुवात केली होती पण त्या कालखंडात शहरीकरणाचा व औद्योगिक क्रांतीचा वेग अतिशय धीमा असल्याकारणाने तापमान वाढीच्या झळा विश्वाला

बसल्या नव्हत्या. अर्थात कोळसा व तत्सम खनिज पदार्थांचा वापर ऊर्जानिर्मितीसाठी जसजसा वाढत गेला तसतसा तापमानवाढीचा वेगही वाढत गेला. मात्र विकसनशील देशांनी ह्यासाठी कोळसा व खनिज द्रव्यांचा वापरावर विशेष नियंत्रणे ठेवली नाहीत. आजही जगाच्या अनेक देशात ऊर्जानिर्मिती ही कोळशावरच आधारलेली आहे आणि त्यामुळे कार्बन डाय ऑक्साईड (CO₂) चे प्रमाण तापमान वाढीला कारणीभूत झाले आहे. क्योटो करारात अशा इंधनाचा वापर कमी करून अन्य उर्जास्रोतांना प्रोत्साहन देण्याची सूचना केली असून देखील त्या उपयांची अंमलबजावणी करण्यासाठी २०१५ साल उजाडावे लागले. त्यावर्षी २०१५ साली पॅरिस येथे करार करण्यात आला जेव्हा “कार्बन क्रेडिट” (Carbon Credit) ही संकल्पना मांडण्यात आली व वृक्षलागवड व संवर्धनासाठी सर्व देशांना निर्देश देण्यात आले. त्यातच पवन व सौर उर्जेचा अधिकाधिक प्रयोग करण्यावर भर देण्यात आला. “कार्बन क्रेडिट” च्या संकल्पनेमुळे विकसनशील देशांना कार्ययोजना करण्यास सांगितले गेले व त्याचे कार्यान्वयन देखील सुरु झाले. भारतात देखील ह्या योजनेचे कार्यान्वयन विविध उपक्रमाद्वारे करण्यात आले. शासकीय यंत्रणा तसेच गैर सरकारी संस्था, स्वयंसेवी संगठनांनी ह्यात पुढाकार घेतला व ह्याद्वारे तापमानवाढीवर नियंत्रण मिळविण्याचे उद्दीष्ट ठेवण्यात आले.

नोव्हेंबर २०२१ मध्ये COP-26 परिषद इंग्लंडमधील ग्लासगो ह्या शहरात भरली होती परंतु विकसीत व विकसनशील देशांमध्ये धुसफूस सुरुच राहिली कारण विकसित देशांच्या औद्योगिकरणाने तापमान वाढीचा वेग वाढला असा सुर विकसनशील देशांनी लावला तर कोळशावर आधारित उर्जा निर्मिती ही प्रामुख्याने विकसनशील देश करतात अशी भूमिका विकसित देशांनी घेतली. परिणामी विकसित देशांनी विकसनशील देशांना अपारंपारिक उर्जा स्रोतांचा उपयोग वाढविण्यासाठी आर्थिक सहाय्य करावे असे ठरले. त्याप्रमाणे अनेक देशांनी आपापली कार्ययोजना सुधारली व त्याचे कार्यान्वयन सुरु केले. मात्र एकविसाव्या शतकातील दुसरे दशक अवर्षण, अतिवृष्टि, चक्रिवादळे, पुर ह्यामुळे गाजले. भारतातील २०१३ सालचा केदारनाथ प्रलय जगभरासाठी अनुभव ठरला.

औद्योगिक क्रांतीच्या आधी म्हणजे १८५० ते १९०० ह्या काळात पृथ्वीचे तापमान एक अंश सेल्सियसने वाढले होते त्याची झळ विशेष जाणवली नव्हती. पण ती २-३ अंशापर्यंत वाढू शकते हा गर्भित इशारा शास्त्रज्ञांनी दिला होताच. पॅरिस कराराने मात्र ही मर्यादा १.५ अंश ठरविली होती व त्याप्रमाणे कार्ययोजना करण्यासाठी सर्व देशांच्या प्रतिनिधींना सूचना दिल्या होत्या. आनंदाची बाब म्हणजे भारतात २०१० ते २०२२ ह्या कालावधीत केलेल्या उपयायोजनांचे फलित म्हणून कार्बन डाय ऑक्साईडचे दरडोई उत्सर्जन कमी झाले होते. २०१५च्या पॅरिस करारान्वये हरितवायु (CO₂) कमी करण्यासाठी विकसित देश विकसनशील देशांना १०० अब्ज डॉलर्स मदत म्हणून सहाय्य करतील असे ठरले होते मात्र प्रत्यक्षात तसे घडले नाही. परंतु अनेक विकसनशील देशांनी त्यासाठी स्वतःच्या उत्पन्नाने हे उपक्रम राबवले व गैरपारंपारिक उर्जा स्रोतांचा विकास करण्यासाठी पुढाकार घेतला.

२०२२च्या नोव्हेंबर मध्ये इजिप्तच्या ‘शर्म अल शेख’ ह्या शहरात COP-27 संपन्न झाली. त्यामध्ये इंग्लंडचे पंतप्रधान ऋषि सुनक व अमेरिकेच्या अध्यक्षोंचे पर्यावरण व हवामान खात्याचे प्रमुख राजदूत जॉन केरी उपस्थित होते व त्यांनी ह्याविषयी आश्वासन दिले. मात्र अर्थसहाय्य संबंधातील मुद्दा चर्चेविना राहिला. तेव्हाच

संयुक्तराष्ट्रांनी आपल्या पर्यावरणीय कार्यक्रमात अंतर्गत परिस्थितीशी जुळवून घेण्यात काय कमी पडले ह्याचा अहवाल "Environment Programme Adaptation Gap Report - 2022" प्रसिद्ध केला. अर्थात त्यातले काही निष्कर्ष अस्वस्थ करणारे आहेत. काही निष्कर्ष असे-

१) हरित वायु उत्सर्जनात कमी प्रमाण झाले असले तरीही हवामान बदलांच्या दुष्परिणामांची वारंवारता वाढतच राहिल.

२) विकसनशील देशांना संयुक्त राष्ट्रांच्या पर्यावरण कार्यक्रमानुसार (United Nations Environment Protection) ह्या कार्यक्रमासाठी वार्षिक ७० अब्ज डॉलर्सची गरज आहे व हा खर्च २०३० सालापर्यंत १०० अब्ज डॉलर्स इतका अवाढव्य होईल.

थोडक्यात "आपण जिथे असायला हवे होतो" त्याच्या आसपासही नाही हे स्पष्ट झाले आहे व ही खेदाची बाब आहे. तापमान वाढ १.५ अंश सेल्सियस पर्यंत रोखण्यासाठी (Net Zero) २०३० पर्यंत कार्बन डाय ऑक्साईड CO2 चे उत्सर्जन ४५ टक्क्यांनी कमी करणे गरजेचे आहे. मात्र गेल्या ४ वर्षात (बहुधा कोरोनाकाळाच्या औद्योगिकरणान्या संध प्रक्रियेमुळे) स्थिर असलेले तापमान पुन्हा वाढू लागले आहे ही चिंतेची बाब आहे.

भविष्यात निधीसंकलन व त्यांच्या योग्य विनियोगाबद्दलचे धोरण महत्वाचे ठरणार आहे. रशिया-युक्रेन युद्धामुळे जगभर कोळसावापर वाढला आहे. गैर पारंपारिक उर्जा स्रोतांच्या विकासासाठी गरीब देशांकडे पर्याप्त धन उपलब्ध नाही. अशा रितीने COP-27 संपन्न झाली. तरीही आणि त्यात High Level Experts Group (HLEG) द्वारे विकसनशील देशांना नुकसान भरपाई देण्यासाठी Loss and Damage Fund ची घोषणा करण्यात आली तरीही हा निधी केव्हा मिळणार व त्याचे निकष काय असणार हा कळीचा मुद्दा आहे.

★ ★ ★

वसंत देशपांडे

मोबा. ८९८९४४२३७६

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Uday Dani

अडगळ

असाच मनांत 'अडगळ' शब्द रुंजी घालू लागला. अन् शब्द तर शब्द आणि त्याचा अर्थ मनाला अस्वस्थ करू लागला. सर्व कस अर्ध-अर्ध आणि अर्धवट वाटू लागलं. खोलात जाऊन अर्थ शोधू म्हटलं अन् अड = अडून राहणे किंवा आडवून धरणे आणि गळ म्हणजे गळ = गळ घालणे, वचन घेणे.

अच्छा म्हणजेच अडगळ ही साचून असते अन् किती ही ठरवलं तरी होत नाही दूर. अनावश्यक गोष्टींचा साठा म्हणजे "अडगळ" असते. तरी ही कुठे-कुठे असावी? अगदी सर्वत्र, सर्व क्षेत्रात. सर्वांच्या मनात. सगळ्यांच्या घरात, व्यवहारात, गुणात सुद्धा आणि अवगुणात सुद्धा.

अगदी लहानपणी आपल्यासाठी आपले पालक घरात आवश्यक गोष्टींचा साठा करत. मग त्याचा उपयोग संपला तरी त्याचा मोह, आठवणी सुटत नाही म्हणून कधी स्टोर रूम, कधी अडगळीची जागा तर कधी माळा यावर हलवत. पुन्हा पुन्हा पण अनावश्यक पसारा आवरत नाही. ना कुणाला देऊन टाकणार, ना ते फेकून देणार. कारण हे की लहानग्यांच्या वस्तू उकिरड्यावर वा अशुभकारी हातात नको पडायला हा, त्यावर मुलामा देणार सर्वांना इमोशनल करणारा विचार. कशाला आपले पालक, आपणही आपल्या मुलांच्या वेळी तोच विचार करायचो. कपडे, भांडी, खेळणी, नको बाई पडू दे. कशाला कुणाच्या मनात काही बरं वाईट आलं तर? अस म्हणत साठवल. आधुनिक व्हायला व लोकांच्या उपयोगी पडावं हे समजायला अवधी लागला हो बऱ्या पैकी.

मुलांबद्दल बोलतोय, आपली कपाट वा साठवणीच्या ट्रंका उघडून बघा काय दिसतं? तर -

काही मनपसंत म्हणत, काही कुणाची आठवण म्हणून तर काही फार मौल्यवान आहे म्हणून आपण अडगळ दूर करतच नाही. अगदी नोकरीनिमित्त वारंवार बदली झाली तर मात्र खूपच "दानशूर" होत आपलं अवजड सामान किंवा नकोच असलेलं, सर्वांना वाटून टाकणार व मी किती "उदार" म्हणून घेऊन मोबदला घेणारच. झाली ना घरात, मनात अन् भावनात अनावश्यक जमवायच्या सोसाला सुरवात.

आपला व्यवहार, कर्म, कार्यक्षेत्र आठवा. कधीतरी आपण आपल्या मूड प्रमाणे उगाचच काहीतरी वागतो. अनावश्यक कर्माची आपल्या खात्यात अडगळ जमवतो. कुणाचा राग, लोभ, द्वेष व त्यानुसार वागणे हे ही "अडगळच" जमवण नाही कां? ते आपल्यासाठी कधीच आवश्यक जीवनपूरक नसते. ती एक भावनिक वाईट अवस्था, अर्थहीन व अडगळीची "क्रिया" म्हणूया. पण समजायला लागल्यावर तरी आपण ते आवरायला घेतो का? काय हरकत आहे. चुकलेलं मान्य करून पुन्हा स्वच्छ मनाने, इमानदारीने, व्यवहाराला व वागायला लागलो तर? नाही पण मनात पुन्हा एक मोठी "अहंकाराची" ही अडगळ असते. ती जीवात जीव असेपर्यंत स्वच्छ होतच नाही. असं बघा - आपण असं ठरवू शकतो कां? कुणी माझ्याशी वाईट वागला, टाकून बोलला, तरी मी मात्र चांगलाच बोलीन, चांगला वागीन! नाही. आपण तसे नाही तर - "जशास तसे" वा वरचढ होऊन त्याला दाखविन ही जिद्द. पण त्यात ते वागणं त्यांच्या नशीबात, कर्मात जमा व आपला चांगला विचार, कर्म, वागणं आपल्या जमा खात्यात. हा सिध्दांत समजला तरी मनात साठलेली ही विचारांची अन् विकारांची घाण स्वच्छ

करण्यास आपण कमी पडतो. दुसरी बाजू बघितली तर नाना चिंता, भय, क्लेश याचे कारण आपणच आहोत. समजून ओझे वागवणे म्हणजेही विचारांचा कचरा नाही कां? ते "निमित्त" असणं कुणाच्या हाती आहे. आता ह्या वयातही आपल्याला समजायचे राहिले आहे का? "तो" किती समर्थ आहे हे जाणताच आपण.

नाही. आपण ही अडगळ, अडचण नाहीच दूर करू शकत. उलट समजूत करून घेतो, प्रपंचात हे सर्व असंच चालवून घ्यावं लागतं. इलाज नसतो. पण जनक राजा सारखे सर्व करूनही "कमलपत्रा" प्रमाणे स्वच्छ, निर्लेप राहणारे आपले आदर्श आहेत ना! कळतं हो, पण वळत नाही हेच खरं! याक्षणी श्वास थांबला तरी मी शांत व निर्मोह समाधानाने कूच करू शकतो हे म्हणणं आणि खरंच करू शकणं यात फार फरक आहे. त्यासाठीच आयुष्याची ही शेवटची पायरी चढताना लक्षात घ्या, आधी नाही समजलं नाही रुचलं पण आता आवरायला घेतो म्हणा. संकल्प करायचा, सर्वजण ठरवू. घरात काय अन् मनात काय अडगळ राहू देणार नाही. घरातल्या वस्तू वगैरे सारखं निरर्थक, ज्याला उपयोग असेल त्यांना देऊन टाकू. जमवलेले सर्वच नाही हो न्यायच सोबत. मुलं तर तुम्हीच कर्तृत्ववान घडवलीत. त्यांच्यासाठी ही अडगळ नाही तर चिरंतन संस्कार ठेऊ या. गुणवानांनी ही जरा ही अवगुण असेल तर समाप्तच करून टाका. अवगुणांचा आवरून टाका पसारा अन् गुणग्रहण चालू ठेऊ या. कुणाची माफी मागायची राहिली असेल, नका साठवू मनात, मागून मोकळे व्हा. चुकलेलं कबूल करा, अन् मनमोकळा श्वास घ्या. जे तुमच्या उपयोगी पडले त्यांना हार्दिक धन्यवाद द्या. मन रिकामे-रिकामे करा. प्रपंचातही आपण सर्व करत असताना गुरु वा मंदिरात देवाचे दर्शन घ्यायला जातो तेव्हा "पावित्र्य" जपतो. शक्यतो स्नान करून म्हणजे वरची खोली स्वच्छ, पायातील पादत्राण म्हणजे संसारबेडी बाहेर ठेऊन, अन् मांगल्य जपत व आदर, भक्तीभावाने भरून घेत नतमस्तक होत दर्शन घेतो आराध्य देवतेचे, मूर्तीचं. आणि मग आता तर निघायचे त्याच्यातच सामावून घ्यायला. मग सर्व पवित्र-पवित्र व मंगलच लागेल ना! लागू या तयारीला. निदान समज देत राहू तना मनाला "अडगळ" आवरण्याची. कदाचित जमेल ही आपल्याला पण..

★ ★ ★

संध्या विनायक भालेराव
मोबा. ९८२०९३०९८२

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Shubhangi Mahashabde

वास्तविकता

आधुनिक युगात प्रत्येक क्षणाला संघर्ष असतो. मग ती व्यक्ति कुठल्याही वयोगटातील असो, अगदी बाल्यावस्थेपासून ते ज्येष्ठांपर्यंत. आणि या सगळ्याचे कारण म्हणजे स्पर्धा होय. छोटी मुलं म्हणजे साधारण १०/१५ वर्षे वयाच्या गटातील टिन एजर्स ह्यांचे प्रश्न वेगळेच असतात. त्यांना आपण एखादी गोष्ट करू नको म्हटले म्हणजे कां, त्याने केले मग मला कां नको? अमुक मित्र बाहेर गेला मग आपण कां नाही? हे घरोघरी आपण बघतोच असतो. त्या वयात त्यांना काही कळत नाही. येथे गरिब श्रीमंत असा काही भेदभाव नसतो, पण माझ्या मनात आले आहे ना! मग मला ते हवेच. पालक खूप समजावतात पण उपयोग होत नाही.

आज प्रत्येकच आईवडील कामाला जातात. किंबहुना ती गरजच आहे. हे प्रत्येक मुलाला कळतच असे नाही. थोडक्यात त्याला आई रोज बाहेर जाते हेच मुळी मनाला झेपत नाही आणि मग हट्ट, खोडकरपणा, राग येणे, हातातील वस्तू फेकणे हे सर्व तो करू लागतो. आपसुकच त्याने मागितलेली वस्तू आई-बाबांना आपणून घ्यावी लागते. कालांतराने मुलगा ऐकत नाही, मग साहजिकच कॉन्सिलरकडे धाव घ्यावी लागते.

ह्या सगळ्या गोष्टी सांगण्यामागे हेतू इतकाच की सगळीच मुलं अशी जरी नसली तरी शेकडा काही परसेंट हे प्रमाण आहे. ह्या संघर्षाला तोंड द्यावे लागते. ह्या गोष्टींचा विचार केल्यास आईला असे वाटते की, माझे काय चुकले, मी तर सगळे व्यवस्थित करते. वडिलांना सुद्धा आर्थिक परिस्थितीशी सामना करूनच शक्य तितकेच मुलांचे हट्ट पुरवावे लागतात. पण ही आजची वास्तविकता आहे. मुलांचे म्हणणे पैशाने प्रत्येक गोष्ट विकत घेता येते. हा त्यांचा आग्रह आहे आणि तुम्ही ती घेत कां नाही हा त्यांचा प्रश्न आहे.

मधल्या काळात कोरोनाच्या प्रकोपामुळे कित्येक चांगल्या लोकांच्या नोकऱ्या गेल्या. धंदे बुडाले. प्रत्येकदा प्रत्येकच गोष्ट करू शकू किंवा नाही ह्याची शाश्वती राहिली नाही. हा दोष आई वडिलांचा अजिबात नाही. परिस्थिती कारणीभूत होती. एक गोष्ट अशी आहे की मोठ्यांना देखिल करण्यासारखी ती केली, स्वतःवर नियंत्रण हवे, तुम्ही जर खूपच हॉटेलिंग करत असाल, खूप मोबाईल बघत असाल किंवा सारख्या पाटर्चा करित असाल आणि हे सर्व करतांना जर तुमचे मुलांकडे दुर्लक्ष होत असेल तर तो दोष तुमचा आहे. ह्याउलट तुम्ही सुधारित असाल तर त्यात तुम्ही दोषी अजिबात नाही. काही कारणाने तुमचे एन्जॉयमेंट असेल तर ते जीवनात आवश्यकच आहे.

मग आता या मुलांना समजावयाचे कसे? सर्वप्रथम तर प्रत्येक गोष्ट पैशात मोजणे टाळा. तुम्ही आई वडिल त्या मुलांना तुमचा वेळ किती आणि कशा पध्दतीने देता. रागावून, मारून, प्रेमाने, जवळ बसवून, समजावून सांगून इत्यादी गोष्टी आल्या. तुम्ही जर त्यांना प्रेमाने बाहेर घेऊन गेलात उदा. समुद्र, एक छोटीशी सहल, त्यांच्या आवडीची एखादी मुव्ही, त्याला जो मित्र आवडतो त्याच्याबरोबर राहू देणे अर्थात तोही चांगला असावा.

आपण प्रत्येकजण निसर्गावर प्रेम करतो. मातीतूनच आलेलो आहोत. आपल्या मातृभूमीबद्दल आपल्याला प्रेम आपसुकच असते. मग त्या निसर्गात त्यांना खेळायला नेणे. त्या त्या ऋतुनुसार फळे, पाने, फुले ह्यांची माहिती देणे. कुठला रंग कोणत्या झाडापासून तयार होतो. तो रंग तुला झाईगमध्ये उपयोगी पडेल असे सांगणे. बाहेर

गेल्यानंतर योगा, हास्यक्लब मधील काही गोष्टी तुम्ही सांगितल्या तर तोही तुमच्या सोबत नक्की करेल. सूर्यनमस्काराचे महत्व, इतर स्तोत्रांचे महत्व, महत्वाचे पाठांतर जर तुम्ही बसवून करवून घेतले तर तुमचा प्रॉपर टाईम तुम्ही त्याला दिला तर मंडळी डॉक्टरांकडे जाणे हा प्रकार पुष्कळ अंशी कमी होईल. शिवाय आईवडिलांचे प्रेम कायम राहील. बौद्धिक, शारिरीक विकास होईल. शिवाय वडिलांवर जो आर्थिक बोजा येणार होता तो प्रश्न आपोआपच संपेल. त्याचप्रमाणे आपली मित्रमंडळी, आजी-आजोबा ह्यांचा तुमच्यासारखाच त्यांना सुध्दा आदरयुक्त धाक राहील. कारण आता ते तुमचे ऐकतील. कारण जर मनासारखे झाले नाही तर संतुलन बिघडते, घरातील वातावरण बिघडते. लॉकडाऊनच्या काळात अशा केसेस घडल्या आहेत.

ह्यामध्ये वयानुसार कोणते खेळ बनवणे, संगीत गाणे ऐकणे, आकाशकंदील करणे, छोटी पाकीटे बनवणे अशा अनेक गोष्टी जर वेळ असेल त्यानुसार त्यांना बिझी ठेवले तर अधिक चांगले. ह्या वरील सर्व गोष्टी सांगण्याचा उद्देश की, हे समजा सर्व आपण केले तर ह्यात पैसा कुठे लागला. श्रम पण फार नाहीत. शिवाय त्यांना आपल्या आईवडिलांनी अमुक अमुक शिकवले तेही अभ्यासाव्यतिरिक्त हे त्यांच्या पिढीतील नंतरच्या लोकांना सांगायला धडा होईल.

हीच गोष्ट मुलगा मोठा झाला, नोकरीला लागला पण वागण्या बोलण्याची रीत नाही. काय उपयोग ? पुन्हा त्याला कुणीतरी समजावून सांगणे. मागील काळात आपले सख्खे शेजारी, आजी-आजोबा हेच सर्व कॉन्सिलर होते. कुठे डॉक्टरांची गरज पडत होती. काही टेन्शनस् आलीच तर ती वरच्यावर नाहीशी होत होती.

शेवटी ज्येष्ठ नागरिक तर आज अतिशय मोबाईल वेडे झाले आहेत. त्यांना न धड बोलता येत. त्यांचे चुक का बरोबर ह्याचा देखिल अंदाज येत नाही. ह्यासाठी देखील तरुणांनी पुढाकार घेऊन ज्याठिकाणी ज्येष्ठांना तुमच्या प्रेमाची गरज असेल त्यानुसार त्यांचे प्रश्न सोडविता आले पाहिजेत. ज्येष्ठांनी आज स्वतःचा प्रश्न स्वतःपुरता सोडवला आहे. जागोजागी आज ज्येष्ठ नागरिक संघ आहेत, कट्टे आहेत. त्यांचे कार्यक्रम घेत असतात. तसेच तरुणांना जर असे काही प्रश्न भेडसावित असतील तर मोठी लोकं काय सांगतात त्यांचा अनुभव गाठीशी घेऊन आपल्या समस्यांचे निराकरण करावयास हवे. थोडक्यात आपल्या गोष्टी मोठ्यांकडे मोकळेपणाने मांडल्या पाहिजेत. म्हणजे कुठल्याच कॉन्सिलरची कुठल्याच वयात गरज पडणार नाही. बहुतांश लोकांची सुखाकडे वाटचाल होऊ शकेल.

ह्या सर्व गोष्टींचा विचार केला तर त्यातून मार्ग काढायला आज अनेक संस्था आहेत. आपली सृष्टीमार्ग संस्था ही पर्यावरण ह्या विषयाशी संबंधित आहे. ह्या संस्थेत पर्यावरण हा विषय तर मुखत्वेकरून हाताळला जातोच परंतु वर्षभर भरपूर कार्यक्रम घेण्यात येतात.

प्रथम, वर्धापनदिन असतो. त्यात सर्व वयोगटानुसार कार्यक्रमाची आखणी असते. मग त्यात नृत्य, गायन, वादन, नाटक, कला, निवेदन अजूनही जे तुम्हाला येत असेल अशा सर्व कलाकारांना आपली कला सादर करायला मुभा आहे. ह्यात कितीतरी लोकांशी संपर्क होतो. प्रॅक्टीससाठी पुरेसा वेळ मिळतो, त्यातून आपण कुठे चुकतो याचा अंदाज येतो. थोडक्यात आपले माईड फ्रेश होते. रोगाला आमंत्रणच नको. मग नंतरचा टप्पा संस्कार शिबीराचा आहे. ह्यात अनेक छोटी मुलं, त्यांचा वर्ग घेणे, त्यांना स्तोत्रपठण, स्वच्छता एखादी गोष्ट सांगणे वगैरे ह्यातही खूप

लोकांशी समन्वय साधला जातो.

नंतर रक्तदान शिबीर घेतले जाते. त्यात त्या त्या गटाचे रक्त जमवून ज्या रुग्णाला त्याची आवश्यकता आहे त्याला पुरवठा करण्यात येतो.

नंतर निर-निराळे वृक्ष लावणे, त्याचे संवर्धन करणे. एखादी सहल काढणे, दिवाळीच्या वेळेस गरिब लोकांना फराळ वाटप करणे, एखाद्या गरीब शाळेला, त्यातील मुलांना मदतीचा हात देणे. सर्वांच्या पेन्शनमध्ये बसेल असाच अंदाज बांधण्यात येतो.

असे अनेक उपक्रम राबवतांना तुम्ही जर स्वतःला ह्यात गुंतवून घेतले, अर्थात स्वतःच्या घरची जबाबदारी सांभाळूनच तर पुढे येणारे प्रश्न तुम्ही सहज सोडवू शकाल. कारण तुमच्याबरोबर आणखी ४ डोकी त्या प्रश्नावर उपाय सांगायला असतात. समाजात देखील चांगल्या लोकांची साथसंगत, पध्दतशीर वागणं, बोलण असेल तर आपला व समाजाचा उत्कर्ष व्हायला वेळ लागणार नाही, किंबहुना सगळे व्यवस्थित होईल यात शंकाच नाही. बघा पटतंय का ते ?

★ ★ ★

चारुलता पुराणकर
मोबा. ९६०७९०६९८५

हार्दिक शुभकामनायें !

परिजात ज्योतिष केन्द्र

शिक्षा, नौकरी, व्यवसाय, विवाह भाग्योदय,
विदेश यात्रा योग, रत्नधारक और पारिवारिक
समस्याओं का अचूक निदान

सौ. ऋचा नांदुरकर

9435905580, 9425829066

बी-१८३, आदर्श नगर, होशंगाबाद रोड, भोपाळ ४६२०२६

उध्दार

स्वार्थी मानव-मन न कळे त्या फुलाला
त्याच्यासवे ती घाव घालिती वृक्षाला
कोपता निसर्ग दुःख अवघ्या मानवजातीला
क्षमा प्रार्थी होता मानव, मग ईश्वर हसला त्याला

आपदा ही प्रलयंकारी पातली
जन-मन जीवन सारी घाबरली
किती ही काहिली असे हो धरणीवरली
घरा घरातून बघा, शून्यता पसरली

निष्पर्ण वृक्ष, पशु पक्षी ही तृषार्त जाहली
काम, क्रोध, मद, मोह, लोभ ही छत मानव माथ्यावरली
वृथा पसारा वागवी तो, ह्या जगताच्या पटलावरली
अन शापासह निसर्गाच्या, काढी वर्षानुवर्षे धरणीवरली

करितसे मग प्रार्थना...

पाउले श्रमली देवा चालता चालता
बघुनिया तुझ्या अवकृपेचा कारभार।
नको ना अंत बघुस आता
कमजोर असे आमुचे जिगर।
धुव रक्षिला, प्रल्हादातुन भावला,
झाला अहिल्येचाही उध्दार।
कां मग आमुचाच असे,
पाप संचयी जणू मुक्त संचार।
तरी ही विनविते देवा,
भरलासे दीप अमावस्येचा दरबार।
सुंदर कर प्रभात, रात्र उजळ,
घडव आम्हालाही क्षणोक्षणी साक्षात्कार।

संध्या विनायक भालेराव

नवजीवन

असेल चिंता भविष्याची, वनाची, पंचमहाभूतांची
सोडा साथ नैराश्याची, घ्या काळजी पर्यावरणाची
तापमान भूमीचे अति वेगाने वाढत आहे,
निसर्गाचे संतुलन झपाट्याने बिघडत आहे
डोळ्यावरती बांधून पट्टी आम्ही बिनधास्त जगत आहो
आर ओ चे पिऊन पाणी आम्ही स्वास्थ्य शोधत आहो
मैदान सोडून, मोबाईलमध्ये खेळ आम्ही खेळत आहो
पुस्तके सोडून ई-बुक मध्ये सदा सर्वदा रमत आहो
स्वास्थाप्रती आम्ही जागृत म्हणतो अन्न विषारी प्राशन करतो,
व्यायामाकडे पाठ फिरवूनी, स्वतःलाच आम्ही शासन करतो.
विनाशाच्या गर्तेमध्ये सृष्टी खोल रुतते आहे
सृष्टीमार्गाचे ज्ञान आमच्या डोक्यावरून जाते आहे,
चला एकदा एकजुटीने पर्यावरणाचे रक्षण करूया
या सृष्टीला देण्या नवजीवन प्रयत्नांची शर्थ करूया

उदय दाणी

सावळी बकुळी

कृष्णात रंग रंगूनी
ल्याली रंग सावळा
झाली कृष्णमय
पानांत सुगंध फुलला...

बकुळ सावळी
राधेस अर्पण
जणू कृष्ण
सावळा दर्पण...

राधा ही बावरी
'त्या' सावळ्याची
धारण करी
माळ बकुळीची...

धन्य राधा कृष्ण
प्रीत तयांची
बकुळ मोहीत
सावळ्या प्रेमाची...

जन्म सार्थक
होई बकुळेचा
सुगंध मनमोहित
कृष्ण लिलेचा...

सौ. पल्लवी राजेंद्र कोंडेकर

९७६५३९२३१४

वसंत ऋतु

फुला फुलांवर
डोलत डोलत
भुंगा रुंजी घालतो
फांद्या फांद्यावर
पाना पानांवर
कोकीळ गीत गातो
फुल डोलवत
झाडे डोलवत
सुगंधी वारा वाहतो
तन ताजवतो
मन सुखावतो
जेव्हा वसंत ऋतु येतो
पिंपळ चमकतो
घणेशी फुलतो
अंबा मोहरतो
फणस डवरतो
जेव्हा वसंत ऋतु येतो
पिंपळाची पाने करतात सळ सळ सळ
माडाच्या झावळ्या दिसतात लख लख लख
घणेशीची फुले दिसतात चम चम चम
अंबा मोहरतो पिवळा धमक धमक धमक
झाडे लावा
पाणी वाचवा
निसर्गाची ही किमया अनुभवा

देवा तुझे किती मानू आभार

देवा तुझे किती मानू आभार
देवा तुझे किती मानू आभार
देवा तुझे आकाश किती सुंदर सुंदर
पक्षांचा किलबिलाट भारी मनोहर
आमृतासम जल किती मधुर मधुर
वृक्षवल्ली फळ फुले हा तर चमत्कार
वारा किती थंड गार गार
पाऊस करतो सर गारेगार
माती काळी जमित घेते त्याला उदरात
त्यातून उगवे धान्यमोती किती रूचकर रूचकर
पण.....
मानवाला कुठे आहे याची कदर
वृक्षवल्ली तोडत चालला आहे वारंवार
नदी नाले झाले दुषित दुषित
यातूनच उद्भवे दुष्काळ किंवा पुर
वेळीच होऊ या सावर करू या पृथ्वीचे रक्षण
करूया येथेच नंदनवन
मिळाले आहे हे सर्व मोफत मोफत
त्याचा करू या सन्मान आदर
देवा तुझे किती मानू आभार
देवा तुझे किती मानू आभार आभार

★ ★ ★

उमेश गोखले

मोबा. ७८८७७१६७३७

Mutual Funds are ideal for

Mutual Funds

Sahi Hai

**WEALTH
CREATION**

**INCOME
GENERATION**

**CAPITAL
PROTECTION**

VISION ADVISORY

Vision Advisory Services (P) Ltd.

One Stop Investment Services

YOUR CONCERN IS OUR CONCERN

H.O.: M.P. Nagar, Zone-II, Bhopal - 462 011 (M.P.)

VASANT DESHPANDE

H-304, Runal's Royal Casa,
Bhondve Corner, Vitthal Nagar,
Ravet, Pune - 412 101.

Mob.: 8989442376, 9424474584

E-mail : vasantgd1412@yahoo.co.in

सृष्टी अच्छी तो हम अच्छे

हमेशा यह याद रखना है कि न तो दुःख स्थाई है और न सुख स्थाई है। दुनियामे यदि कोई स्थाई है तो "सृष्टी" ही केवल स्थाई है। सृष्टी है तो जीवन सरल है, "सृष्टी-नहीं" की तो हम कल्पना ही नहीं कर सकते। सृष्टी की दृष्टी यदि थोड़ी भी वक्र हो जाये तो जन जीवन आफत में आ जाता है। परीक्षा मत देखो, उसके नियमों के अनुसार अपने आप को ढालो।

आराम दायक जीवन जीने के लिये आधुनिक विज्ञान ने अनेकानेक अविष्कार किये हैं। अब धीरे धीरे पता चल रहा है कि वे सभी मनुष्य जीवन के लिये नुकसानदायक हैं। केवल यही सत्य है कि सृष्टी के अनुसार जीवन यापन करो तो, स्वस्थ रहोगे मस्त रहोगे।

यह कहावत है कि कुदरत से हम हैं, हम से कुदरत नहीं। विज्ञान की अत्याधिक प्रगति के बावजूद हम यह अनुभव कर रहे हैं, कि मौसम हमारे बस में नहीं हैं। गरमी हो, बारिश हो, ठंड हो कोई भी मौसम हमारे वश में नहीं। हमारा नियंत्रण हवा पर नहीं है। वायू का अधिक बहना, कम बहना, वायू का बहना बंद होना कुछ भी हमारे बस में नहीं हैं। जब पानी की अनियंत्रित बाढ़ आती है तो हम विवश होकर दुबले हो जाते हैं। वैसे ही हाल अग्नि, पृथ्वी एवम् आकाश का है। थोड़े से क्षेत्र में कृत्रिम वर्षा कर लेना दरिया मे खसखस से भी कम है। हम अपनी मर्जी से कोई भी मौसम नहीं ला सकते, ठंड हो, गरमी हो या बारिश हो। जो भी होना है वह सृष्टी की मर्जी से ही होता है। सृष्टी ही शक्ति है, सृष्टी ही शिव है। संपूर्ण समीकरण सृष्टीका ही चलता है। कब हवा चलाना है, कब वर्षा करनी है, गरमी कितनी करना है आदी।

सृष्टी आनंद है। आनंदित वातावरण में सृष्टी की निर्मित होती है। सृष्टी के आनंद से ही मानव जीवन की निर्मिती होती है। सृष्टी हमें पैदा करती है, पालती पोसती है और समेट भी लेती है।

पंचमहाभूतों का संतुलित रहना परम आवश्यक है। यदि सृष्टी स्वस्थ है तो पंचमहाभूत संतुलित रहेंगे। सृष्टी के साथ छेड़ छाड़ की तो पंचमहाभूत विक्राल रूप धारण करेंगे और प्रलय की ओर, विनाश की ओर दुनिया बढ़ती जायेगी। यह वसुंधरा चीख चीख कर पुकार रही है भिन्न भिन्न ईशारों से सतर्क कर रही है। यह हमें समझना होगा। अब तो हम खतरे की चोटी के आखरी कोने पर खड़े हैं। यह स्थिती आ गई है, कि अभी नहीं तो कभी नहीं।

हम हर ऋतु का आनंद लेना चाहते हैं। प्रत्येक ऋतु अपने साथ प्यार लेकर आता है। यदि सृष्टी है तो ऋतु है। ऋतु है तो प्यार ही प्यार है।

प्रत्येक ऋतु की हम बाट जोहते हैं। सृष्टी नहीं तो ऋतु नहीं हो सकती। आप सृष्टी की सेवा करो सृष्टी आप को ऋतु रूपी मेवा देगी। हर ऋतु अपने साथ सुखद एवं पोषक वातवरण लेकर आता है। मनुष्य के अनुसार नहीं सृष्टी के अनुसार। सृष्टी अच्छी तो हम अच्छे। वह बिगड़ी तो मानव जीवन कहीं का नहीं रहेगा।

प्रकृति (सृष्टी) के आगे वैज्ञानिकों को भी हार माननी पडती है। उसके सामने हमें नतमस्तक होना ही पडेगा। प्यार से सही या जबरदस्ती सही मानना तो पडेगा।

यह बात बिलकुल सही कि हम सब मरने के लिये जी रहे हैं। फिर जीना है तो सृष्टी के सान्निध्य में जीयों। जीव को भी लगेगा कि हाँ हमारा जीना सार्थक है। काम का न काज का दुष्मन अनाज का मत बनो। एक ही काम करना है "सृष्टी" की सेवा। वैज्ञानिक एवं विचारक अरुण पुराणिक द्वारा लिखित पुस्तक "सृष्टीमार्ग" एवं उनके द्वारा लिखित अन्य पुस्तकों और लेखों का अध्ययन करो, मनन करो अपने आप मार्ग प्रशस्त होगा।

मन को बुद्धी के आधीन करो। बुद्धी कुछ कह रही है, मन कुछ और कर रहा है ऐसा मत होने दो। बुद्धी भ्रष्ट हुई कि जीवन नष्ट हुआ। आज नहीं तो कल। अभी वक्त है, सम्हल जाओ, चमनवालो तभी तो आयेंगे दिन बहारके।

भावी पीढी को बचाना है तो हमे यह करना ही होगा। सृष्टीमार्ग के दर्शाये हुए मार्ग पर चलना होगा। हम तो ऋषी, मुनीयों की बडे भक्ती भाव से पूजा करते हैं, किंतु सृष्टी को आपने जीवन जीने लायक नहीं रखा तो भावी पीढी का जीवन दुख दायी होगा। वे हमे कोसेंगे, भलाबुरा भी कहेंगे। अपनी जिम्मेदारी समझो, सृष्टी का संतुलन बना कर रखो।

अंधेरो को मत कोसों यारों।
तुम्हे तो अपने हिस्से का,
एक दिया जलाना ही होगा।।

★ ★ ★

पं. बलवंत पुराणिक
मोबा. ९४०७२७८९३२

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from
Prasad Petare

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from
Pratibha Deshpande

बाढ

चारो ओर समंदर जैसा पानी । शायद जलप्रलय इसी को कहते हैं । अखबार में, दूरदर्शनपर सर्वत्र वही खबरे । बरबाद होती फसले, टूटे आशियाने, बिखरे घरोंदे, बहते मवेशी । मन सुन्न हो रहा था । इस सर्वनाश का जिम्मेदार कौन ? अचानक एक बिजली सी कौंध गई । हम चौंक गये । साक्षात प्रभू हमारे सामने खड़े थे ।

हमने बड़ी विनम्रता ये पूछा – प्रभू ये कौनसा न्याय है आपका ? इतना बड़ा सितम, वह भी आपको पूजने वालोंपर ? वह किसान, जो आपके नाम की माला जपते हैं। वे सब मेहनतकश मजदूर जो दिनभर की थकान को भूलकर आपके भजन कीर्तन में रमते हैं ? और तो और वे सब सुरक्षित हैं जो मंदिर तक भी नहीं जाते । पब में, बार में और अन्य पांचसितारा होटलोंमें मौज मस्ती कर रहे हैं ।

प्रभू ने कहा – यही तो संसार है। माना कि ऐसी प्राकृतिक आपदा में जनसामान्य ही सब से ज्यादा प्रभावित होता है। पर ये भी सोचो इस बाढ से फायदे भी तो होते हैं।

हम चकरा गये । फायदा.... और वह भी इस त्रासदी से...

हां, मिट्टी का रिनोवेशन हो जाता है। कच्चे मकानों की जगह पक्के मकान बन जाते हैं। बड़े धन्नासेठों का दो नंबर का पैसा बाहर आता है। अन्नछत्र, चंदा, बाढपिडीतों के लिये नामपर, मदद के नामपर, पूरा काला सफेद करने का शानदार मौका। दानशूरता के लिये बाते छोड़िए। यह तो हर आपदा के बाद होता है। चाहे प्राकृतिक हो या मानव निर्मित, आप तो पालनहार कहलाते हो । आप ऐसा कैसे कर सकते हो ?

प्रभू थोड़े गंभीर हुए। फिर उन्होंने कहा सरवाइवल ऑफ फिटिस्ट । क्या तुम भूल गये हो कि वे ही बेहतर होते हैं जो सारी आपदाओं को झेल कर भी अपना जीवट नहीं खोते। शून्य से शुरु कर के वही नई दुनिया बसाते हैं। और फिर अपनी गलतियाँ मुझपर मत थोपो। ये बांध क्या मैंने बनाए हैं जिसके गेट खोल कर तुम भी बाढ लाते हो ?

अब नजरे झुकाने की बारी हमारी थी। प्रभू की बात सुनकर हम भी अंतर्मुख हो गये। सचमुच भौतिक समृद्धि की अंधी दौड़ में शामिल हो कर हमने ही प्रकृति से कितना खिलवाड किया है। और अपनी करनी का फल भुगतने की बारी आती है तो प्रभू को याद करते हैं।

हमें जगाकर प्रभू अंतर्धान हो गये। पर क्या सचमुच मानव जाग पायेगा ?

★ ★ ★

श्रीमती प्रतिभा सु. देशपांडे

मोबा. ९३४०२७५८४४

पेड बोल रहे

देखो, पेड बोल रहे।
कुछ देर रुककर सुनो,
अबोले हैं ये।
पर शांत मनसे सुनोगे,
तो महसूस करोगे,
साँसों को,
इनकी आवाजों को।
स्पर्श करोगे,
तो खिल उठेंगे ये,
झूम उठेंगी शाखाएँ।
सहलाकर हमें,
प्यार देंगे चौगुना।
आखिर हम है ही क्या?
इनके बिना।।
हमारी सांसें इनसे,
हवा इनसे, पानी इनसे,

बरसात इनसे, खानगी इनसे।
मूल आवश्यकताएं
रोटी, कपडा, मकान इनसे,
सागर की लहरों से लेकर,
बादल आते जलधर बनकर।
रोक लेते हैं पेड़,
हमारे ही तो लिए।
बरसा देते,
तपी धरती को शांत करने।
फिर लाते,
खेतों की हरियाली,
हमारे ही तो लिए।
अन्न, धान, खेत खलिहान,
नदी पहाड़, सब इनसे ही है।
फल, फूल, सुगंध, नवरंग
पशु, पक्षी सब इनसे ही।

मां की ममता जैसे लगते
सर्वस्व लुटा देते हम पर
कहते नहीं कुछ भी हमसे,
पर कर्तव्य निभाते,
जीवन भर।
सच्चा मित्र,
एक यही हमारा।
कर्तव्य अपना, पहचाने हम।
प्रण करें, दोस्ती निभाने का,
ले वृक्षारोपण का संकल्प।

★ ★ ★

सौ. ऋचा नांदुरकर
९४३५९०५५८०

ऋतुराज बसंत

कोयल तेरी मधुर कूक ने कैसा ये जादू जगाया
निष्पर्ण टूँठसे वृक्षोंपर नवपल्लव यौवन छाया
श्वेत धवल शिखरोंपर भी नया हर्ष है छाया
टिटुरन से कुछ मिली निजात ऋतुराज बसंत है आया

थिरक थिरकते मनने जैसे पहनी हो पायलिया
लहर लहरसा तन मचले जैसे हो कोई बिजुरियां
बन कानन मे दावानल सी खिलने लगी पलसिया
सारे मिल कर बोल रहे ऋतुराज बसंत है आया

तारोंकी बारात ने देखो अब आसमान भी सजाया
खडे हुए है व्याध और मृग, एक तरफ है खटिया (सप्तर्षी)
रजत वर्ण से चंदा देखो कैसे है इतराया
राते भी अब बोल रही ऋतुराज बसंत है आया

कामिनी की कोमल कंचन सी चमक रही है काया
सजन सलोन के तनमनपर इक खुमार है छाया
इक पोहू की पुकार ने कैसा यह गीत है गाया
मदन बाण को संग मे लेकर ऋतुराज बसंत है आया

परमपिता परमेश्वरकी सब रची हुई है माया
नये नये नित रंग देखकर जनमानस भरमाया
छः ऋतुओंके चक्रजाल मे उसने जीवन रचाया
आदि अनंत की मायामे सबको देखो कैसे नचाया
ऋतुराज बसंत है आया ऋतुराज बसंत है आया

प्रतिभा देशपांडे
मोबा. ९३४०२७५८४४

It's vacation, It's destination, Its Pilgrimage, It's everything.

Before I begin just remember those GOLDEN WORDS IN HINDI

–Aap Aaye Nahi Ho, App ko Bulaya Hai!

This year my son's summer vacations were nearing, we were thinking of going on vacation before his next academic year kicks in. We first decided to go to Kashmir but couldn't get a suitable tour in our dates range. Then came to choice (or so they say?), we thought why not explore going to KASHI, reason very simple –Kashi Vishweshwar is our Kul-Deva, we must visit once in lifetime at least

Before we go further a quick point: we have a Prati Kashi Vishweshwar Mandir near Nagpur at a village named: Patansaongi and Parampara says: Mandir should be taken care by Purankar family with the help of villagers. This year, with the grace of God we got a chance to do some Renovation (Jirnaudhar) of our 300+ years old Mandir just before Mahashivratri(18th March 2023). Those mesmerizing memories were still afresh in mind when we thought of Tour Kashi. We then booked 7 days, 8 nights Tour with Veena World:Lucknow- Ayodhya-Prayagraj-Kashi.

So, day came where we started the journey – it was ex-Mumbai so to Mumbai Airport then from there to Lucknow. Lucknow is fine, the Capital of Uttar Pradesh (UP). In the past I had been to UP as a kid and hardly remembered some parts if any!. Then as per my parents, UP was infamous to be bad in cleanliness and hygiene but not from the day one thing was clear it looked clean, roads are wide and well maintained. Since its Lucknow, we went on to see some remains or places from Mughal days. Well, that was okey as was just part of tour package. Our main aim was to see other parts.

Our Veena World Tour Manager and assistant were from UP but had been to Maharashtra so could speak fluent Marathi (My Mother Tongue). Tour Manager- Vinay Mishra and Assistant Rohit Pande, both are very young team of people in their late 30s. Very passionate about tour and very passionate about the destinations we were about to embark. While Rohit is a bit junior but very enthusiast, organised person. Vinay is senior and focused person. Vinay has a knack of telling great stories and creating a mood for the journey. When we started off on the journey, he set the mood- people should not start comparing the UP places to other parts of country. UP has its own charm!

Next day from Lucknow we got on a special bus to Ayodhya. Now, Vinay started telling stories of Ram, Ayodhya with disclaimer that all are senior people than him would know but since we are going to these great places physically, he would try and tell what he heard and saw through his 10+ years of experience. His story telling skills are amazing as he would not

tell stories of places but would chant Dohs's from Ram Charit Manas. For example, Rani Ma Kaikeyee could have been never that person who would send Ramji to Vanvasa. Why? Well as a kid Ram would start running towards Ma Kaikayee even in his sleep, such was a bond. As per stories and beliefs it was all Maya of Devas that created this unknown behaviour via Manthara where kaikayee asked for Bharat to become King and Ram to go in exile for 14 years. All this was destined to happen as Ram (Vishnu Incarnation) took birth on great purpose to win good over bad, to give foundation of ideal kingdom that till date known as RamRajya)

As we reached Ayodhya the first thing, we got to see was a wonderful thing which is a great gift of Nature as well as has great meaning to it. Recently, in February 2023 special Shillas (Rocks of boulders) from Nepal's Gandaki River were bought in with quiet a festival fervour. There are two rocks one would be used to carve out RamLalla Idol and other would be used to carveout SitaMaiya. Those rocks are naturally formed in the river and are said to be some 60 million years old. They were found in the River at site close to Shaligram in Muktinath Valley at the foot of the Thorong La Mountain. So, such a solid natural thing would be used to carve out these great idols so naturally the idols will remain solid for ages to come.

After the Shila Darshan we got to see another great natural wonder at Work in Progress Ram Janma Bhoomi Mandir. The Mandir is being built with bansi paharpur sand stones from Rajasthan. This stone come in three colours pink, red and grey. Of which pink stone is getting used. This soft stone is famous because of strong and beautiful from which experts can engrace very decorative pillars and huge structures. With the Shilas and this sand stones it feel that nature has also blessed the building of Ram Temple. After this we visited Hannuman Mandir (Hanuman Garhi) and got to see place named Sita-Samhita – its place of Sita Maiya Samadhi, another well maintained sacred place which is naturally beautiful with small lake and garden around it.

With great blessings from Ram, next day we stared our journey to Prayagraj. Enroute Vinay gave some good background on Prayagraj. They say Prayag means Yajna and the place which known as kingdom of Yajna's is called Prayagraj.

Yajna and its meaning are described in depth in Vedic literature called Brahamnas and in Yajurveda. Yajna word has its roots in Sanskrit – Yaj, it means: To honour, devotion to anything. It also means selfless sacrifice to noble cause. Sacrifice should be really of immoralities or materialistic attachments.

The environment that we have been polluting with human waste, bad breath, industrial smoke, can be effectively cleaned with the help of Yajna No need to spend millions of rupees on artificial rain and various other expensive methods to reduce air pollution. National Botanical Research Institute in Lucknow verified the effect of Yajna on indoor air quality and found out that smoke emitting from Yajna had the strength to eliminate unhealthy germs after burning Yajna that use 1.5 kgs of mango wood, this is better than using insecticides which is

further harmful to human and the environment. In olden days, Yajna used to be the only way to prevent the spread of epidemics. The purified air arising out of Yajna spreads in far and wide areas and cleanse the environment. Other than spiritual benefit, the environmental benefits that Yajna offers is in the form of rain. Smoke arising out of Yajna, fertilizes clouds which then bursts, and rain acts as natural fertilizers for plants.

So, we reached the kingdom of Yajna, Prayag Raj, and went to river Sangam that has its sacred significance. The Sangam is the confluence of three 3 sacred rivers – The Ganga, Jamuna and Saraswati. Contrary to belief we found River sangam very clean. The Uttar Pradesh Government is really taking care of cleanliness because we saw thousands of people visit there and perform Pooja, rituals, offer various things like, flowers, coconut and yes most important part take bath here. Despite all this we heard that almost every two hour a government boat comes in and cleans the Sangam, that's just WOW experience. Well, since the river was clean, we enjoyed some small swimming and “take a deep” experience here. This is a unique experience not only because it's sacred but also because it's natural and clean. Nature's wonder really shows Yamuna River as bit grey-black while Ganga River as greenish. One more thing at this confluence Ganga River stream has strong flow while Yamuna is bit slow and feels stagnant. Those two rivers streams come from thousands of kilometres and had been life-line to many parts of the Country and for many generations. It's amazing to see now these rivers had never dried up but at the same time human had been polluting the Nature so much that global warming effects are showing in glaciers and became the threats to very nature of river existence i.e. this life line is turning into threats to some parts of Country. Just sitting in the river. I was thinking how important is for us human to reverse our ways of lives and make in Nature's way- The Shruti Marg.

Next up we went further and reached our desitnation and the most awaited part – Kashi. You call it by any of these name: Kashi, Banaras, Varanasi. Varanasi name has its own natural significance, the name is formed as combination of two rivers: **Varuna and Assi**. Now that we reached Varanasi, I must explain you why I should said GOLDEN WORDS IN HINDI –**Aap Aaye Nahi Ho, App ko Bulaya Hai!**- Vinay told us a story while we were enroutte Varanasi, once he took group of senior citizens to Varanasi and they went into Kashi Vishweshwar Temple. One of the Aunties took the Darshan and then while watching the Mandir dome from outside she just started crying. Crying with focused gaze. Vinay was bit young then, but this sight got him bit worried so to make the environment bit easy he started teasing the Aunty and asked her: Now what I did wrong that you are crying? First, Aunty ignored him, on insistence she said: you would never understand, on further insistence she said something amazed him and frankly amazed all of us who were listening to this story. She said, my age is 70 years and I always wanted to visit and take this great Darshan but you know what? It took me about 60 years to come here., every time she planned it never happened till date and she said you don't come to Kashi on your own will, **Aap Aaye Nahi Ho, App ko Baba Vishwnath ne bulaya Hai (God who calls you, you cannot plan this journey)** When

Kashi Vishwanath really called me here it took me only few days to plan and got this Divya Darshan. Beta, Vinay you will not understand what my emotions are right now - it's mixed sense of achieving an objective in life but at the same time one part of me is asking Baba Vishwanath why you took so long to call me here, am I destined to be this way? I cannot walk a lot at this age but in my heydays, I would have done mutli-pradishana, might have walked through this piligrimage but looks like this was written for me that one young person who himself from Varanasi one day will be Tour Manager and will take this Aunty to Kashi. Vinay, you are doing one amazing thing in your life that you don't even realize how important it is for Many Many people across this country and God only knows even outside of country and even for many generations for many such people like me.

While Vinay was telling this tale he also got emotional and we all were so into this emotion - Vinay then said, may be am destined to take so many people on this amazing journey, it feels so blessed.

Ok, so, as we reached, Kashi Vinay and Rohit took us to another important path - The boat ride in Ganga and Gange Aarti from inside the boat. Varanasi is also known for its Ghats, the banks of river, there are 84 such banks or Ghats. Each Ghat has its own story and historical significance. One of the earliest Ghats was built by Maratha Empire Queen, The Great - Ahilya Bai Holkar and named it Peshwa Ghat. This is the same Rani who restored Kashi Vishwanath temple to its current form (restored from the worst history of Mughals who invaded and destroyed this sacred Mandir). Behind the Peshwa ghat there's Marathi community who lives in Varanasi for many generations, this ghat had set precedence and many Kings started building ghats for communities from different parts of Bharat like Rajasthan, Madhya Pradesh etc. and those communities started living behind respective ghats, this further flourished the uniqueness of Varanasi because now multi-lingual communities stay together there in harmony, epitomize - Bharat.

Ganga Aarti view is timeless beauty, it's performed on Dashashwamedh Ghat - Diya Aarti, Dhup Aarti, Mudra Aarti, Flower Aarti, 5 such forms with whole atmosphere full of just Aarti, just imagine - There are tens of thousands of people experiencing these Aartis together, but with pin drop silence and one can clearly just hear the chants. The lamps are lit and rotated clockwise; it is said that with this ritual the lamps acquire the power of Deity.

Dash means Ten, Ashwamedh is biggest form of Yajna, Ashwa - Horse (Muscle Power) and Medha-intelligence, Wisdom (Mind Power). The significance of Ashwamedh is that it's performed to purify social life and Ashwamedh was used to perform with need for complete renovation of Nation as well as environment was felt. This helps to awaken Human Intelligence (Medha). It is the combination of illumined thinking power and dedicated selfless endeavors that may create an ideal society and nation.

And on Ganga Ghat, Legend has it that Barmha (The Creator of universe) performed ten such Ashwamedh at this Ghat before creating the universe. The Aarti at such Ghat really means

devotion to this Ghat as well as Holy Ganga River. This is also the reason I think we felt quite an energy and peace of mind.

The next day's plan was to go Kashi Vishweshwar Darshan and Rudra-Abhishek. We got up at 4AM, got ready soon.

Kashi Vishweshwar corridor is newly built by Government of India. Locals told us that this Mandir pathway used to be so narrow that only one person would hardly go in, with many people, shops, and age-old houses around. They said the Government had done all due diligence and around 100 such old houses were removed, they got good houses elsewhere, but they also had many ages old MahaDev Idols that are now kept in Corridor Museum, good balance giving good replacement houses to people and kept their tradition intact. Now, this corridor is one of its kind, huge door, great carvings, and spacious interior. The Mandir also has tight security around and inside the Temple. We got to perform the Rudra-Puja and got blessed with Great Darshan of Kashi - Vishweshwar. This was REALLY that experience - *Aap Aaye Nahi Ho, Aap ko Bulaya Hai!* This is true for Kashi for sure but not just that in the whole of our tour we felt that nature and our traditions have given us so much that all these destinations be it Ram Janma Bhoomi, sacred rivers, various ghats and Mandirs really blesses one with - *Aap Aaye Nahi Ho, Aap Ko Bulaya Hai!*

|| Shri Ram Jai Ram Jay Jay Ram ||

|| Ram Laxman Janaki Jay Bolo Hanuman Ki ||

|| Ganga Maiya Ki Jay ||

|| Namah Parvati Patey Har Har MahaDev ||

★ ★ ★

Tushar Purankar

M.: 9823235751

संस्थेच्या दिवंगत सभासदांना श्रध्दांजली

श्री. अनंत दामले - (जन्म २० जून १९४८ • मृत्यु २७ मार्च २०२३)

संस्थेचे आधार स्तंभ, ज्येष्ठ व श्रेष्ठ सभासद श्री. अनंत दामले सरांचे अकस्मात निधन ही सर्वांच्या मनाला धक्का देणारी गोष्ट होती. अनेक संस्थांच्या माध्यमाने उच्च पदस्थ राहून त्यांनी अनेकविध काम केली. मग ते क्षेत्र राजकारण असो वा शैक्षणिक संगीत, व्यापार अन् धार्मिक क्षेत्रात ही त्यांचा वावर होता. संस्थेचे ट्रस्टी व "निसर्गवाणी" ह्या आपल्या पत्रिकेच्या संपादक मंडळात ही ते होते. कार्यक्रमांसाठी मोठा निधी गोळा करणे ही त्यांच्या परिचितांच्या द्वारे व्हायचे. प्रसिद्ध कलाकार 'रोणु मुजुमदार' हे त्यांचे मित्र. कलाकारांच्या व्यवस्था वेळ पडल्यास ते आपल्या घरी सुध्दा करत. नृत्य, गायन, वादन सर्वप्रकारच्या कलाकारांना ते प्रोत्साहित करत. असे हे आमचे जिव्हाळ्याचे, मानसिक आधार असलेले दामलेकाका संस्थेच्या वर्धापनदिनाच्या दिवशी गीत, गात गात आपल्याला शेवटची भेट देऊन अनंतात विलीन झाले. त्यांच्या आत्म्यास सद्गती लाभो ही विनम्र श्रध्दांजली संपूर्ण संस्था सदस्यांतर्फे.

श्री. दत्तात्रय बलभीमराव जोशी - (जन्म ८ डिसेंबर १९६५ • मृत्यु २ जून २०२३)

संस्थेचे "हरहुन्नरी, तफडदार नेतृत्व" म्हणजे दत्तात्रय जोशी सर. कॅन्सर सारख्या दुर्धर रोग होऊन काळाआड जावे ही संपूर्ण सृष्टीमार्ग संस्थेच्या सभासदांना मनापासून हेलावून सोडणारी गोष्ट. संस्थेचे ते "कार्याध्यक्ष" होते. अध्यक्ष व कमिटी त्यांना जबाबदारी सोपवून निश्चित असायची. मग ते विविध कार्यक्रमाचे नियोजन असो वा सूत्र संचालन. अध्यक्षांचा उजवा हात म्हणून सतत त्यांचा कार्यभाग असायचा. नव-नवीन कल्पना अंमलात आणणे, पर्यावरण समतोल राखणे असो वा वृक्षारोपण प्रदूषण वा स्वच्छता अभियान (इलेक्ट्रॉनिक्स वस्तुंचे निचरा करण्याचे काम) ते सर्वांमध्ये पुढे असायचे. गणपती उत्सवात, मातीच्या गणेशमूर्ती मुलांकडून करवून घेण्याची "कार्यशाळा" ही तर त्यांची ओळखच बनून राहिली होती. सदैव अशा विघ्नहर्त्यांनी ही आमच्या ह्या लाडक्या कार्यकर्त्यांचे विघ्न दूर करू नये ही खंत आहेच. तरी कालाय तस्मै नमः। भावपूर्ण निरोप व श्रध्दांजली

शब्दांकन - संध्या भालेराव

मोबा. ९८२०१३०९८२

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from
Sudhir Purkar

पं. बळवंत पुराणिक

पुराणिक ज्योतिष कार्यालय

शिक्षण, नोकरी, व्यवसाय, विवाह, भागोदय, विदेश यात्रा,
रत्नधारण आणि पारिवारीक समस्यांचे अचुक निदान सांगणारे

बी 162, आदर्श कॉलनी, होशंगाबाद रोड, भोपाळ (म.प्र.)

मो.: 9407278132

वेळ : दुपारी १ ते सायं. ५ पर्यंत

HOMEOPATHIC CONSULTANT

Dr. Sharayu Purankar
B.H.M.S., C.C.H., CGO (Mumbai)

- Paediatrics
- Joint Complaints
- Skin Complaints
- Respiratory Complaints
- Immunity Building

Aarogyam

201, 2nd Floor, Fortune Plaza,
Aamchi Colony, NDA - Pashan Rd.,
Opp. Bank of Maharashtra,
Bavdhan, Pune - 411 021.

Mob.: 9545516227

Clinic Time :

Mon to Sat.: 10 to 12 Morning
Mon to Friday : 6 to 8 p.m. evening

संस्थेने मागील वर्षात राबविलेल्या उपक्रमांची क्षणचित्रे

संस्कार वर्ग - नगरपालिका शाळेत संस्कार वर्गात उपस्थित मुलं आणि मुली

पर्यावरण दिन - पर्यावरण दिना निमित्त शिरगांव टेकडी, पुणे या ठिकाणी वृक्षारोपण करताना संस्था सदस्य.

रक्तदान शिबिर

सृष्टीमार्ग संस्थेद्वारा आयोजित व यशवंतराव चव्हाण रुग्णालय रक्तपेढीच्या सहयोगाने चालवलेले रक्तदान शिबीर, मोहन नगर चिंचवड येथे.

कार्यशाळा – टिनसेल टारुन बावधन येथे आयोजित कार्यशाळेत संस्था सदस्य

ई वेस्ट संकलन- २६ जानेवारी निमित्त नक्षत्र अपार्टमेंट, आकुर्डी येथे इलेक्ट्रॉनिक वेस्ट संकलन करण्यात आले.

वर्धापन दिन - गोदावरी हॉल, देहू फाटा येथे वर्धापन दिनानिमित्त घनकचरा नियंत्रणाचे प्रात्यक्षिक व सांस्कृतिक कार्यक्रम झाले.

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from
“सुगंध फक्त फुलांनाच नसतो. माणसांच्या शब्दांनाही असतो”

Arun Lovalekar

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Subodh Ballal

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Kiran Kulkarni

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Umesh Ghotekar

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Sandhya Bhalerao

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Nandini Chowk

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Pratima Kulkarni

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Sarika Ballal

Srushtimarg Sanstha
With best compliments from

Smruti Puranik

With Best Compliments From

SHRUSHATA HEALTH CARE PVT. LTD.

- Diagnostic division Manufacturing/
Exporter of all vitro diagnostic kits
- Shrushata Pathology Lab chain of Lab

Corporate Office

Behind Collectorate Camp, 5th Bungalow,
Paranjape Layout Camp, Amaravati - 444 602.
Customer Care : 93701 08010

*Train Your Mind
Manage Your Emotions*

☎ : 99208 11725

✉ : mindview.shruti@gmail.com

🌐 : Mind view by **Shruti Petare**

🌐 : mindviewshruti.com

Shruti Petare

MSW Counseling

- Behavioral Counselor
- Certified Career Counselor
- CBT & REBT Practitioner
- Life Coach & Spiritual Guide
- Reiki Practitioner
- Academic Counselor for IGNOU at Somaiya College Mumbai

The Behavioral Counseling sessions and Psychometric tests for Career Guidance (Aptitude, Interest and Personality) are conducted Online.

We use various platforms like Zoom, Google Meet, Skype, WhatsApp Video calls. 100% Confidentiality is maintained.

COUNSELLING FOR :

- Children & Adolescent
- Couple & Family
- De-addiction
- Depression
- Anxiety, OCD & Phobia
- Anger, Stress & Time Management
- Career Counseling along with 550 Career Cluster and Conducting Psychometric test + 1 Year Access of Dashboard

With Best Compliments From

U. R.

Homoeo Pharmacy

yoUR Trusted Pharmacy Associate

Get yoUR medicines delivered at Home or Clinic

Tushar Rasal

E-mail : urhomoeopharmacy@gmail.com | Contact : +91-9922582228
Shop No. 1, Nivedita Garden, Opp. Ambavatika, Kondwa Bk., Pune - 411048

SRUSHTI MARG SANSTHA

8378949355@mahb

ALL-IN-1 QR CODE

सृष्टीमार्ग संस्था

Regd. No. Mah/275/2014/Pune | Trust Regd. No. F/45958/P

देणगीदार, जाहिरातदार, सर्व कार्यकर्ते आणि शुभेच्छुक या सर्वांचे मन्सुती आभार.

सृष्टीमार्ग संस्था, यांचे विक्रीसाठी उपलब्ध असलेले साहित्य आणि डीव्हीडी

१. सृष्टीमार्ग २. सण पर्यावरण साजिरे ३. निसर्ग मिमांसा ४. मानवपर्व
५. The Resemblance ६. डीव्हीडी सृष्टीमार्ग (हिन्दी)
७. मानवपर्व - ऑडीओ सीडी ८. निसर्गवाणी पत्रिका

रजि. कार्यालय : ०३, नक्षत्र अपार्टमेंट, विवेकनगर, आकुर्डी, पुणे - ४११ ०३५.

www.srushtimarg.org E-mail : srushtimarg14@gmail.com

With Best Wishes From

**Dr. Sushama Duraphe &
Shri. Amod Duraphe
M.P. Bhopal
to
Shrutimarg Sanstha, Pune**

GIRNAR[®]
MY CHAI MY TIME

Also available online at chaichai.in

Experience Tea Therapy
with
GIRNAR[®]
DETOX[®] DESI KAHWA[®]
GREEN TEA

Give your mind, body and soul, an instant healing touch.
Find your ultimate health solution, in your daily tea cup.

 GIRNAR[®], **DETOX[®]** and **DESI KAHWA[®]** are the Trademarks of Girnar Food & Beverages Pvt Ltd.